

Μεταξύ

1. Βάσου Βασιλείου, ως διαχειριστή της περιουσίας του αποβιώσαντα Χριστοφή Β. Ππασιά, τέως εκ Ξυλοφάγου
2. Γεωργίας Ττοφή Ππασιά Βασιλείου
3. Βάσου Βασιλείου
4. Μαρίας Βασιλείου
5. Αντωνίας Βασιλείου

Εναγόντων

- και -

Κυπριακής Δημοκρατίας, μέσω του Γενικού Εισαγγελέα της  
Δημοκρατίας

Εναγομένης

Ημερομηνία: 5 Νοεμβρίου 2010

Εμφανίσεις:

Για Ενάγοντες: κ. Α. Δημητριάδης

Για Εναγομένη: κα Θ. Μαυρομουστάκη

#### ΑΠΟΦΑΣΗ

- [1]. Το καλοκαίρι του 1974 ο Χριστοφής Βασιλείου Ππασιάς ήταν 29 ετών. Είχε ήδη παντρευτεί και είχε αποκτήσει τρία παιδιά. Όταν εκδηλώθηκε η επίθεση του τουρκικού στρατού εναντίον της Κύπρου παρουσιάστηκε σε μονάδα της Εθνικής Φρουράς. Τον Αύγουστο του 1974 η μονάδα του βρέθηκε στην ευρύτερη περιοχή του αεροδρομίου Λευκωσίας, απέναντι από το στρατόπεδο της ΤΟΥΡΔΥΚ, όπου διεξήγαγε αμυντικό αγώνα. Μετά το τέλος των εχθροπραξιών ο Ππασιάς δεν επέστρεψε στο χωριό του. Τα συγγενικά του πρόσωπα τον αναζήτησαν σε διάφορα στρατόπεδα της Εθνικής Φρουράς, χωρίς θετικό αποτέλεσμα. Τελικά οι έρευνες των αρχών της Κυπριακής Δημοκρατίας έφεραν στο φώς μαρτυρία σύμφωνα με την οποία το φυλάκιο στο οποίο ήταν τοποθετημένος ο Ππασιάς καταλήφθηκε από Τούρκους στρατιώτες και ο ίδιος θεάθηκε να συλλαμβάνεται. Με αυτά τα δεδομένα ο Ππασιάς θεωρήθηκε αγνοούμενος και το όνομα του συμπεριλήφθηκε στον σχετικό κατάλογο των προσώπων τα οποία αγνοούνταν σαν αποτέλεσμα της δράσης του τουρκικού στρατού.

- [2]. Το 1999 έγιναν εκταφές στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας όπου το 1974 είχαν ενταφιασθεί από αρχές της Κυπριακής Δημοκρατίας πεσόντες της Τουρκικής εισβολής, πολλοί από τους οποίους δεν είχαν αναγνωρισθεί. Στα πλαίσια σχεδίου ταυτοποίησης των λειψάνων με την μέθοδο DNA δημιουργήθηκε βάση δεδομένων με τη συνδρομή των συγγενών αγνοουμένων. Η σύγκριση γενετικού υλικού που λήφθηκε από λείψανο που είχε εκταφεί από το Στρατιωτικό Κοιμητήριο με τη βάση δεδομένων αποκάλυψε ότι το λείψανο ανήκε στον Ππασιά. Ο άνθρωπος τον οποίο για τόσα χρόνια οι συγγενείς του και η πολιτεία θεωρούσαν αγνοούμενο είχε στην πραγματικότητα σκοτωθεί το 1974 και είχε ενταφιασθεί από όργανα της Κυπριακής Δημοκρατίας σε χώρο που βρισκόταν κάτω από τον έλεγχο της.
- [3]. Η είδηση προκάλεσε όπως ήταν φυσικό ανάμεικτα αισθήματα στους συγγενείς του Ππασιά. Από την μια, θλίψη για τον θάνατο του και την απώλεια κάθε ελπίδας ότι μπορούσε ακόμα να είναι ζωντανός. Από την άλλη ανακούφιση που επί τέλους η αγωνία που βίωναν για τόσα χρόνια έφθανε στο τέλος της. Αλλά και οργή που ενώ ο δικός τους άνθρωπος βρισκόταν από το 1974 θαμμένος στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας, αυτοί παρέμειναν για 26 χρόνια στην αγωνία και την αβεβαιότητα για την τύχη του.
- [4]. Για την κατάσταση αυτή θεωρούν ως υπεύθυνη την Κυπριακή Δημοκρατία. Της αποδίδουν παραλείψεις οι οποίες ουσιαστικά εντοπίζονται σε δύο χρονικές περιόδους. Η πρώτη αρχίζει από την περισυλλογή της σωρού και τελειώνει με τον ενταφιασμό του Ππασιά χωρίς αναγνώριση. Το βασικό παράπονο για αυτή την χρονική περίοδο συνίσταται στην παράλειψη προσπάθειας αναγνώρισης της σωρού και στον ενταφιασμό χωρίς να περισυλλεχθούν τα προσωπικά αντικείμενα και χωρίς θρησκευτική τελετή. Η δεύτερη εκτείνεται από τον χρόνο του ενταφιασμού μέχρι και την τελική εκταφή και αναγνώριση 26 χρόνια αργότερα. Το παράπονο για αυτή τη χρονική περίοδο εστιάζεται στην παράλειψη εκταφής νωρίτερα και στο ότι καμιά προσπάθεια αναγνώρισης μέσω προσωπικών αντικειμένων δεν έγινε, παρ' όλο που ενδιάμεσα έγιναν άλλες εκταφές που σε κάποιες περιπτώσεις οδήγησαν σε αναγνώριση πεσόντων οι οποίοι θεωρούνταν αγνοούμενοι. Παραπονούνται ακόμα οι ενάγοντες για την παράλειψη ολοκληρωμένης

διερεύνησης για εξακρίβωση της τύχης του Ππασιά. Είναι η θέση των εναγόντων ότι οι παραλείψεις στοιχειοθετούν το αστικό αδίκημα της αμέλειας έναντι τόσο του Ππασιά όσο και των ιδίων, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν παραβίαση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για τις παραλείψεις και παραβιάσεις αυτές ζητούν από τη Δημοκρατία αποζημιώσεις, συμπεριλαμβανομένων και τιμωρητικών αποζημιώσεων.

- [5]. Η θέση του Εναγόμενου είναι ότι η αγωγή είναι αβάσιμη. Προβάλλεται η τοποθέτηση ότι καμιά παράλειψη δεν υπήρξε από πλευράς της Κυπριακής Δημοκρατίας και ότι αν ληφθούν υπόψη οι συνθήκες που επικρατούσαν και τα στοιχεία και μέσα που είχε στη διάθεση της η Δημοκρατία έγινε ότι ήταν ανθρωπίνως δυνατό για την διακρίβωση της τύχης του Ππασιά και για την ενημέρωση των συγγενών του.
  
- [6]. Το μαρτυρικό υλικό που τέθηκε ενώπιόν μου σε αυτή την υπόθεση ήταν ιδιαίτερα ογκώδες. Κατέθεσαν 16 μάρτυρες και παρουσιάστηκαν 57 τεκμήρια που εκτείνονται σε εκατοντάδες σελίδες. Σε κάποιες περιπτώσεις παρουσιάστηκαν ολόκληρα βιβλία. Θα έλεγα μάλιστα ότι δόθηκε μεγάλος όγκος αχρείαστης, όπως τελικά διαπιστώνεται, μαρτυρίας μια που ο βασικός πυρήνας των σχετικών γεγονότων αποτελεί σε μεγάλο βαθμό κοινό έδαφος. Υπενθυμίζεται εξ άλλου ότι το υπό εξέταση ζήτημα σε αυτή την αγωγή περιορίζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση του Χριστοφή Ππασιά και τα ιδιαίτερα γεγονότα που την πλαισιώνουν. Η απόφαση του Δικαστηρίου δεν αποτελεί γενικότερη ετυμηγορία για το θέμα των αγνοουμένων.
  
- [7]. Σαν αποτέλεσμα του εξαιρετικά μεγάλου όγκου του μαρτυρικού υλικού που παρουσιάστηκε το έργο του διαχωρισμού, κατάταξης και αξιολόγησης της μαρτυρίας αποδείχθηκε περίπλοκο και χρονοβόρο. Έχω εξετάσει με την προσοχή που αρμόζει το σύνολο της μαρτυρίας και των τεκμηρίων. Μέρος της μαρτυρίας που δόθηκε φάνηκε ότι δεν σχετίζεται ευθέως με τα γεγονότα της υπόθεσης. Φαίνεται μάλιστα εκ των υστέρων πως η ακροαματική διαδικασία λειτούργησε και σαν μηχανισμός που έδωσε σε κάποιους από τους μάρτυρες την ευκαιρία να εξωτερικεύσουν για πρώτη ίσως φορά τα συναισθήματά τους για τις δύσκολες εμπειρίες που βίωσαν το 1974,

επεκτεινόμενοι σε αφηγήσεις που δεν σχετίζονται με τα επίδικα θέματα. Δεν θεωρώ χρήσιμο στα πλαίσια της απόφασης να προβώ σε εκτεταμένη αναφορά στη μαρτυρία. Θα περιοριστώ στα σημεία εκείνα τα οποία είναι σχετικά, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι το μαρτυρικό υλικό στο οποίο δεν έγινε ειδική αναφορά δεν αξιολογήθηκε στον βαθμό που αυτό ήταν αναγκαίο.

**Μαρτυρία για τις συνθήκες που επικρατούσαν τον Αύγουστο του 1974 στην περιοχή που υπηρετούσε ο Ππασιάς.**

- [8]. Όπως κατέθεσε η σύζυγος του Ππασιά, αυτός και η μονάδα του τον Αύγουστο του 1974 βρίσκονταν στην περιοχή του Αγίου Παύλου στη Λευκωσία. Η ίδια τον επισκέφθηκε στην περιοχή που βρισκόταν. Όταν υπήρξε κάποια ανάπαυλα στις εχθροπραξίες ο Ππασιάς πήρε άδεια και επισκέφθηκε το χωριό του. Δεν έμεινε για πολύ όμως. Οι στρατιώτες κλήθηκαν να επιστρέψουν στις μονάδες τους και ο Ππασιάς επέστρεψε παρά τις προτροπές της συζύγου του και άλλων προσώπων να μην πάει πίσω. Άλλοι συγχωριανοί παρέμειναν στο χωριό με διάφορες προφάσεις, ο Ππασιάς όμως, αν και ελαφρά τραυματίας, θεώρησε πως το καθήκον του προς την πατρίδα αλλά και τους συμπολεμιστές του που βρισκόντουσαν στην πρώτη γραμμή του επέβαλλε να επιστρέψει. Όπως είπε στη σύζυγο του, «Εγώ εννά πάω. Οι άλλοι που εμείναν δεν είναι κρίμα»; Όταν έφυγε για την μονάδα του ήταν η τελευταία φορά που τον είδε. Λίγο αργότερα του έστειλε κάποια ρούχα και τον βαφτιστικό σταυρό του γιού τους τα οποία, όπως πληροφορήθηκε από το πρόσωπο με τον οποίο τα έστειλε, παραλήφθηκαν από το σύζυγο της. Έμαθε επίσης από ιδιοκτήτρια καταστήματος στην πλατεία του χωριού ότι φεύγοντας ο σύζυγος της αγόρασε ένα ζευγάρι παπούτσια και ζήτησε από την ιδιοκτήτρια να επισκεφθεί την ενάγουσα για να πληρωθεί.
- [9]. Ο Χαράλαμπος Λόττας ΜΥ2 είναι αντιστράτηγος εν αποστρατεία. Το 1974 υπηρετούσε στην Εθνική Φρουρά με τον βαθμό του Λοχαγού και ήταν διοικητής λόχου στο 211 Τάγμα Πεζικού, μία από τις μονάδες που ήταν επιφορτισμένες με την άμυνα της Λευκωσίας.

- [10]. Όπως εξήγησε οι αμυνόμενες μονάδες δέχονταν πολύ μεγάλη πίεση από τις τουρκικές δυνάμεις οι οποίες είχαν πλήρη υπεροχή. Η επιστράτευση δεν είχε ολοκληρωθεί κανονικά λόγω του πραξικοπήματος το οποίο είχε προηγηθεί, και το ηθικό ήταν σε χαμηλό επίπεδο. Πολλοί προσέρχονταν χωρίς τα προβλεπόμενα έγγραφα για την επιστράτευση. Κάποιοι παρουσιάζονταν σε μονάδες άλλες από τις προβλεπόμενες. Δεν εφαρμόστηκαν τα σχέδια, κάτι το οποίο δεν είναι ασύνηθες αφού όπως υποστήριξε στον πόλεμο κανένα σχέδιο δεν εφαρμόζεται όπως σχεδιάστηκε.
- [11]. Ο μάρτυρας για μεγάλο διάστημα κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών δεν είχε λάβει καμιά διαταγή από τον διοικητή του και ενεργούσε με δική του πρωτοβουλία.
- [12]. Είπε ακόμα ότι ο νεκρός και ο τραυματίας ουδέποτε εγκαταλείπονται. Υπάρχουν οι διαδικασίες, περισυλλογής και ταφής νεκρών, αλλά κάποτε δεν υπάρχει η δυνατότητα και δεν υπάρχει επιλογή αν δεν το επιτρέπουν οι συνθήκες.
- [13]. Σύμφωνα με τον μάρτυρα, για σκοπούς αναγνώρισης οι στρατιώτες έπρεπε να έχουν μαζί τους τη στρατιωτική τους ταυτότητα και το ατομικό τους βιβλιάριο. Αυτό ίσχυε και για όσους προέρχονταν από την επιστράτευση. Τότε δεν υπήρχαν οι μεταλλικές ταυτότητες. Όσοι παρουσιάστηκαν σαν εθελοντές δεν είχαν στρατιωτική ταυτότητα.
- [14]. Ο ίδιος γνώριζε όλους τους στρατιώτες της μονάδας του. Εκτιμά όμως ότι στην περίπτωση επιστρατευομένων μονάδων ο διοικητής δεν έχει αυτή τη δυνατότητα. Οι στρατιώτες όμως γνωρίζονται μεταξύ τους. Ο λόχος του είχε 11 νεκρούς τα ονόματα των οποίων γνωρίζει, χωρίς όμως να γνωρίζει που τάφηκαν.
- [15]. Στις 22.7.1974 ο ίδιος τραυματίστηκε και μεταφέρθηκε αναίσθητος στο νοσοκομείο. Όταν συνήλθε επέστρεψε στην πρώτη γραμμή. Στο νοσοκομείο υπήρχαν πολλοί τραυματίες και επικρατούσε χάος.

- [16]. Γνωρίζει ότι το 336 Τ.Ε. ενίσχυσε τον πρώτο λόχο του 211 Τ.Π. στην περιοχή Αγίου Παύλου, όπου έγιναν σφοδρότατες μάχες.
- [17]. Ο Αντώνης Καρράς ΜΥ3 είναι δικηγόρος. Στις 20.7.1974 παρουσιάστηκε σε στρατόπεδο της Εθνικής Φρουράς και με τυχαίο διαχωρισμό, διότι πολλοί έφεδροι δεν είχαν μαζί τους τα Φύλλα Ατομικής Πρόσκλησης, σχηματίστηκε το 336 Τάγμα Επιστρατεύσεως με διοικητή τον Ταγματάρχη Αλευρομάγειρο. Με τον ίδιο τρόπο της τυχαίας επιλογής έγινε διαχωρισμός σε λόχους και ορίστηκαν οι διοικητές των λόχων, ένας από τους οποίους ήταν ο μάρτυρας. Μια από τις πρώτες του ενέργειες ήταν να φροντίσει να γίνει καταγραφή των στρατιωτών. Το Τάγμα ανέλαβε διάφορες αποστολές και στις 23.7.1974 κατέληξε στην περιοχή Αγίου Παύλου στη Λευκωσία.
- [18]. Στις νέες θέσεις της μονάδας συνέχισαν να παρουσιάζονται στρατιώτες από άλλες μονάδες οι οποίες είχαν διαλυθεί. Ο ίδιος δεχόταν όσους παρουσιάζονταν και κατέγραφε τα στοιχεία τους. Οι στρατιώτες τότε δεν είχαν μεταλλικές ταυτότητες με τα στοιχεία τους. Ο Διοικητής είχε δώσει οδηγίες ο κάθε ένας να γράψει το ονοματεπώνυμο του και τον αριθμό στρατιωτικού μητρώου σε ένα χαρτί και να το τοποθετήσει στην αριστερή τσέπη του πουκαμίσου. Η διαταγή διαβιβάστηκε από τους λοχαγούς στους διμοιρίτες και από τους διμοιρίτες στους ομαδάρχες. Όπως είπε, οι ομαδάρχες ανέφεραν εκτέλεση της διαταγής.
- [19]. Τη διαταγή αυτή θυμάται «ομιχλωδώς», όπως το έθεσε, και ο Διοικητής του Τάγματος Στρατηγός Δημήτρης Αλευρομάγειρος ο οποίος κατέθεσε ως Μ.Υ.6. Δε θυμάται όμως αν ο ίδιος είχε δώσει την οδηγία αυτή ή αν επρόκειτο για πρωτοβουλία των λοχαγών.
- [20]. Ο ΜΥ3 κατέθεσε επίσης ότι στις 13.8.1974 μαζί με τον διοικητή πήγαν για επιθεώρηση στα φυλάκια που βρίσκονταν στην περιοχή μπροστά από τον ιππόδρομο όπου βρίσκεται το γυμνάσιο και η ΤΟΥΡΔΥΚ. (Η περιοχή απεικονίζεται στη σελίδα 70 του Τεκμηρίου 4). Έφθασαν μέχρι και το τελευταίο φυλάκιο στην προέκταση του προχώματος απέναντι από τις θέσεις

της ΤΟΥΡΔΥΚ. Εκεί υπήρχαν 4 στρατιώτες από το χωριό Ξυλοφάγου. Το προκεχωρημένο αυτό φυλάκιο καταλήφθηκε από τις εχθρικές δυνάμεις στις 4:30 το πρωί της 14.8.1974.

- [21]. Το βράδυ της 13.8.1974 μαζί με τον Διοικητή επισκέφθηκαν τα γραφεία του συγκροτήματος όπου ο Διοικητής αντάλλαξε απόψεις με άλλους αξιωματικούς για τις μελλοντικές κινήσεις της μονάδας. Κλήθηκαν επίσης να επισκεφθούν τον στρατηγό ο οποίος ήθελε να τους συγχαρεί για τη δράση της μονάδας για υπεράσπιση της Λευκωσίας.
- [22]. Την επόμενη μέρα και μέχρι 17.8.1974 στην περιοχή έγιναν σφοδρότατες μάχες. Υπήρχαν 44 νεκροί και αγνοούμενοι, οι οποίοι κατά την εκτίμηση του μάρτυρα θα είναι επίσης νεκροί.
- [23]. Σε μια περίπτωση έλαβε διαταγή να παραλάβει από συγκεκριμένο σημείο της Λευκωσίας ως ενισχύσεις μία ομάδα 30 στρατιωτών, όπως και έγινε.
- [24]. Στις 16.8.1974 με διαταγή του διοικητή του πήγε σε διάφορα σημεία στη Λευκωσία με σκοπό να ελέγξει διάφορες πληροφορίες. Την ίδια μέρα κάποιος ταγματάρχης των Ηνωμένων Εθνών επισκέφθηκε τον Διοικητή και τον πληροφόρησε ότι οι Τούρκοι δεν είχαν επιτύχει τον αντικειμενικό τους στόχο στην περιοχή, που ήταν να καταλάβουν την έκταση μέχρι τον κυκλικό κυκλοφοριακό κόμβο του αεροδρομίου. Ο ταγματάρχης υπέδειξε στον Διοικητή οι μονάδες της Εθνικής Φρουράς να οπισθοχωρήσουν μέχρι εκείνο το σημείο. Ο Διοικητής αρνήθηκε ευγενικά και όταν ο ταγματάρχης τον ρώτησε γιατί δεν δεχόταν αυτή την εισήγηση ο Διοικητής απάντησε ότι δεν είχε τον χρόνο να του εξηγήσει το γιατί επειδή θα έπρεπε να του εξηγήσει ολόκληρη την Ελληνική Ιστορία.
- [25]. Γενικά οι στρατιώτες αισθάνονταν την υποχρέωση να μείνουν στις θέσεις τους. Επειδή όμως οι στρατιώτες ήταν διεσπαρμένοι υπήρχε κάποιου βαθμού πρωτοβουλία στις κινήσεις. Κάποιοι για παράδειγμα κινήθηκαν μερικά μέτρα πιο πίσω ή πιο μπροστά. Υπήρχαν και περιπτώσεις στρατιωτών που εγκατέλειψαν τις θέσεις τους.

- [26]. Ο ΜΥ6 Δημήτρης Αλευρομάγειρος είναι Στρατηγός. Το 1974 υπηρετούσε στη Εθνική Φρουρά με τον βαθμό του Ταγματάρχη και ήταν ο διοικητής της επιστρατευόμενης μονάδας στην οποία ανήκε ο Ππασιάς. Ο μάρτυρας αναφέρθηκε στις δύσκολες συνθήκες που επικρατούσαν το καλοκαίρι του 1974 και σε μια σειρά λανθασμένων χειρισμών που είχαν προηγηθεί οι οποίοι κατά την εκτίμηση του οδήγησαν στην αποδυνάμωση της αμυντικής ικανότητας της Κύπρου. Όταν διατάχθηκε γενική επιστράτευση και έφθασε στον χώρο όπου θα συγκεντρώνονταν οι έφεδροι διαπίστωσε ότι είχαν συγκεντρωθεί σε ένα στρατόπεδο περίπου πέντε χιλιάδες άτομα για να παραλάβουν οπλισμό και άλλα στρατιωτικά είδη. Αποτελούσαν στόχο για την εχθρική αεροπορία και έτσι αναγκάστηκε να αυτοσχεδιάσει για να επιτευχθεί η κινητοποίηση του τάγματος στο συντομότερο δυνατό χρονικό διάστημα. Όπως εξήγησε, στον πόλεμο συχνά τα σχέδια δεν εφαρμόζονται αλλά προσαρμόζονται ή ακόμα και παρακάμπτονται ανάλογα με τις ανάγκες και τις δυνατότητες που υπάρχουν τη δεδομένη στιγμή.
- [27]. Μετά από την κινητοποίηση η μονάδα του κατέληξε στην περιοχή Λευκωσίας και πήρε θέσεις άμυνας σε μια γραμμή στην οποία κανονικά θα έπρεπε να αμύνεται τριπλάσια δύναμη. Η υπεροχή των εχθρικών δυνάμεων ήταν καθολική αλλά η μονάδα του αμύνθηκε σθεναρά. Σε κάποιες περιπτώσεις χρειάστηκε να ζητήσει υποστήριξη πυροβολικού ή αντιαρματικά μέσα και υπήρξε ανταπόκριση.
- [28]. Η μονάδα του είχε συνολικά 37 νεκρούς και άλλους αγνοούμενους. Για την τύχη του κάθε στρατιώτη έγινε ανάκριση αλλά μόνο για όσους υπήρξε αξιόπιστη μαρτυρία ότι σκοτώθηκαν θεωρήθηκαν νεκροί.
- [29]. Σε επίθεση που έγινε στις 14.8.1974 με το πρώτο φώς καταλήφθηκαν από τους τούρκους φυλάκια που βρίσκονταν απέναντι από το στρατόπεδο της ΤΟΥΡΔΥΚ. Υπήρχαν 12 έως 13 νεκροί, 112 τραυματίες και αριθμός αγνοουμένων.



- [30]. Ο μάρτυρας αναφέρθηκε σε συνάντηση με Τούρκο ταγματάρχη κατά την οποία του ζητήθηκε μέσω αξιωματικού των Ηνωμένων Εθνών να μετακινήσει τις θέσεις του πιο πίσω. Αρνήθηκε λέγοντας ότι δεν μπορεί να εξηγήσει τους λόγους αφού για να το κάμει θα έπρεπε να εξηγήσει όλη την Ελληνική Ιστορία.
- [31]. Δέχομαι τη μαρτυρία της Ενάγουσας 2 και των ΜΥ Καρρά και Αλευρομάγειρου όπως αυτή καταγράφεται στις παραγράφους [8] μέχρι [30] πιο πάνω στο βαθμό που αυτή αναφέρεται σε γεγονότα και όχι εκτιμήσεις ή απόψεις των μαρτύρων. Αναφορικά με το ζήτημα της οδηγίας για την αναγραφή του ονόματος των στρατιωτών σε χαρτί και την τοποθέτηση στην τσέπη του πουκαμίσου δέχομαι ότι πράγματι δόθηκε αυτή η διαταγή και υιοθετώ τη θέση του ΜΥ3 Καρρά ότι η διαταγή προήλθε από τον Διοικητή του Τάγματος. Δέχομαι σε αυτό το θέμα την εκδοχή του Καρρά ο οποίος όπως φάνηκε θυμόταν το περιστατικό πολύ πιο καλά από τον ΜΥ6 Αλευρομάγειρο.

#### **Μαρτυρία σχετικά με τις συνθήκες εξαφάνισης του Ππασιά**

- [32]. Η υπάρχουσα μαρτυρία σχετικά με τις συνθήκες εξαφάνισης του Ππασιά αλλά και της διαδικασίας περισυλλογής των σωρών από την περιοχή των εχθροπραξιών προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από αριθμό καταθέσεων που λήφθηκαν από διάφορα πρόσωπα, κυρίως συμπολεμιστές του. Πολλά από τα πρόσωπα αυτά δεν κατέθεσαν στο Δικαστήριο. Η μαρτυρία τους μεταφέρθηκε στο Δικαστήριο μέσω γραπτών καταθέσεων ή ακόμα μέσω γραπτών καταθέσεων άλλων, τρίτων προσώπων, στα οποία αυτοί είχαν αναφέρει τα γεγονότα. Αναμφίβολα η μαρτυρία αυτή θα πρέπει να προσεγγισθεί με προσοχή για να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο να διατυπωθούν ευρήματα βασιζόμενα σε κακής ποιότητας μαρτυρία. Παραμένει όμως το γεγονός ότι για πολλά σημεία της υπόθεσης η μαρτυρία αυτή είναι η μόνη διαθέσιμη υπό τις περιστάσεις. Η πάροδος του χρόνου από το 1974 μέχρι την αναζήτηση μαρτυρίας για τα γεγονότα και μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης είχε σαν αποτέλεσμα πολλοί μάρτυρες που θα μπορούσαν να ρίξουν φως στα γεγονότα να μην είναι διαθέσιμοι.

- [33]. Σύμφωνα με τον ΜΥ3 Καρρά το προκεχωρημένο φυλάκιο στο οποίο ήταν τοποθετημένοι 4 στρατιώτες από τη Ξυλοφάγου καταλήφθηκε από τούρκους στρατιώτες το πρωί της 14.8.1974. Το ίδιο αναφέρει στη δική του μαρτυρία και ο ΜΥ6 Στρατηγός Αλευρομάγειρος. Διευκρίνισε ωστόσο ότι δεν γνωρίζει που υπηρετούσε ο Ππασιάς και δεδομένου ότι η μονάδα έχασε ένα φυλάκιο στις 14.8.1974 και άλλο ένα στις 16.8.1974 δεν μπορεί να πει πότε είναι πιθανότερο να σκοτώθηκε ο Ππασιάς. Δέχεται σαν ορθή την ημερομηνία που αναφέρεται στο πόρισμα της ανάκρισης που διεξήγαγε η μονάδα, στο οποίο αναφέρεται ότι ο Ππασιάς «αιχμαλωτίσθηκε ή εφονεύθη από τους τούρκους στις 16.8.1974». Σημειώνω εδώ ότι ο χρόνος του θανάτου είναι στοιχείο στο οποίο η υπεράσπιση αποδίδει μεγάλη σημασία, υποστηρίζοντας ότι η πάροδος 3 ημερών από τις 14.8.1974 μέχρι τις 17.8.1974, όταν όπως είναι κοινά αποδεκτό έγινε περισυλλογή των σωρών, ήταν τέτοιος που η σωρός θα πρέπει να είχε καταστεί μη αναγνωρίσιμη.
- [34]. Έγινε ήδη αναφορά στο γεγονός ότι για τα περιστατικά εξαφάνισης του Ππασιά έγινε ανάκριση από τις στρατιωτικές αρχές. Το Τεκμήριο 11-6 είναι η Έκθεση η οποία συντάχθηκε για την ανάκριση που διενήργησε η Εθνική Φρουρά τον Σεπτέμβριο 1974. Την ανάκριση διενήργησε ο Λοχαγός Ανδρέας Δημητρίου. Αντικείμενο ήταν η διακρίβωση της τύχης αριθμού στρατιωτών οι οποίοι θεωρήθηκε ότι είχαν αιχμαλωτισθεί ή σκοτωθεί από τους Τούρκους. Μεταξύ αυτών ήταν και ο Ππασιάς. Σύμφωνα με μαρτυρία η οποία δόθηκε από τον διοικητή του Λόχου Λοχαγό Παπαχαντζόπουλο, (βλ. Τεκμήριο 11-11 και Τεκμήριο 37) ο Ππασιάς μαζί με ακόμα ένα πρόσωπο βρίσκονταν σε προκεχωρημένο φυλάκιο απέναντι από το στρατόπεδο της ΤΟΥΡΔΥΚ, μαζί με τον στρατιώτη Νικόλαο Χατζηπαύλου ο οποίος σκοτώθηκε στις 16.8.1974. Η θέση του Ππασιά σημειώνεται σε πρόχειρο χάρτη ο οποίος επισυνάπτεται στο Τεκμήριο 37. Βρίσκεται σε προκεχωρημένη θέση σε πρόχωμα μπροστά από σχολείο που βρίσκεται στην περιοχή. Από όσα του είπε ο Χατζηπαύλου όταν τις πρωινές ώρες 14.8.1974 εκδηλώθηκε επίθεση των Τούρκων ο Ππασιάς και οι συμπολεμιστές του στο φυλάκιο παρέμειναν στη θέση τους αμυνόμενοι. Στις 10:30 εκδηλώθηκε νέα επίθεση η και οι Τούρκοι κατόρθωσαν να προωθηθούν σε άλλα σημεία με αποτέλεσμα η θέση του Ππασιά να βάλλεται εκ των νώτων. Η αποχώρηση τους ήταν αδύνατη και

κανένας δεν τους είδε να αποχωρούν. Συνεπώς το συμπέρασμα του Παπαχαντζόπουλου, το οποίο υιοθετεί και ο αξιωματικός που διενήργησε την ανάκριση, είναι ότι ο Ππασιάς αιχμαλωτίστηκε ή σκοτώθηκε από τους Τούρκους. Το συμπέρασμα της ανάκρισης υιοθετείται και από το Γ.Ε.Ε.Φ. (Βλ. Τεκμήριο 11-13).

[35]. Άλλη μαρτυρία σχετικά με τα περιστατικά εξαφάνισης του Ππασιά καταγράφεται στο Τεκμήριο 11-1. Πρόκειται για είναι έντυπο της Υπηρεσίας Αγνοουμένων για τη συλλογή πληροφοριών για αγνοούμενα πρόσωπα, το οποίο συμπληρώθηκε από την σύζυγο του Ππασιά (Ενάγουσα αρ. 2) στις 3.2.1975. Σύμφωνα με τα δοθέντα στοιχεία όταν εξαφανίστηκε ο Ππασιάς υπηρετούσε στον Άγιο Παύλο, στον 2ο λόχο του 391Τ.Π. υπό τις διαταγές του Λοχαγού Παπαχαντζόπουλου. Δόθηκε επίσης η πληροφορία ότι θεάθηκε για τελευταία φορά από τον Κλεάνθη Κουλουμπρή στην περιοχή Αγίου Παύλου στις 14.8.1974 να συλλαμβάνεται από Τούρκους και να μεταφέρεται προς την κατεύθυνση της ΤΟΥΡΔΥΚ μαζί με ακόμα δύο πρόσωπα. Άλλη πληροφορία που δόθηκε από την Ενάγουσα 2 είναι ότι κάποιος έφεδρος στρατιώτης ονόματι Καψουλάρης ανέφερε στη μητέρα του Ππασιά και ένα άλλο πρόσωπο ότι είδε τον Ππασιά να σύρεται από τους Τούρκους οι οποίοι τον κτυπούσαν. Αυτός φώναζε «Παναγία μου, τα μωρά μου». Μαρτυρία με παρόμοιο περιεχόμενο βασισμένη πάντοτε σε πληροφορίες που λήφθηκαν από άλλα πρόσωπα επαναλαμβάνεται και σε αριθμό άλλων καταθέσεων. Αναφορά για τον χρόνο και τον τόπο εξαφάνισης του Ππασιά γίνεται και στο Τεκμήριο 11-2, έντυπο του Ερυθρού Σταυρού.

[36]. Το τεκμήριο 11-12 είναι κατάθεση που έλαβε η Αστυνομία από τον Κώστα Καψοκάρτη στις 23.10.1981, σύμφωνα με την οποία αυτός βρισκόταν σε φυλάκιο δίπλα από το φυλάκιο του Ππασιά. Το φυλάκιο του Ππασιά καταλήφθηκε από τους Τούρκους και τον άκουσε να κλαίει και να φωνάζει για τα μωρά του.

[37]. Ένα άλλο στοιχείο που σχετίζεται με τα περιστατικά εξαφάνισης του Ππασιά προέρχεται από μαρτυρία που προέκυψε από εξέταση των οστών του. Τη μαρτυρία αυτή μετέφερε στο Δικαστήριο η Μάρω Βασιλείου, Ενάγουσα 4,

θυγατέρα του Ππασιά. Όπως είπε, όταν εντοπίστηκαν τα λείψανα οι συγγενείς κλήθηκαν στη Λευκωσία. Πήγε και η ίδια. Τους ενημέρωσαν για τον εντοπισμό και την ταυτοποίηση των λειψάνων. Οι ανθρωπολόγοι που εξέτασαν τα οστά είπαν τα οστά έδειχναν σημάδια βασανισμού, ότι είχε κτυπηθεί σε διάφορα σημεία και γι' αυτό τα οστά ήταν πιο σκούρα στα σημεία εκείνα, ότι κτυπήθηκε με λόγχη και στο τέλος εκτελέσθηκε με πυροβολισμό. Έβαλαν το όπλο στο στόμα του και τον πυροβόλησαν.

- [38]. Από το σύνολο της μαρτυρίας που συνοψίζεται στις παραγράφους [32] μέχρι [37] πιο πάνω προκύπτει ότι η θέση στην οποία αμυνόταν ο Ππασιάς καταλήφθηκε από Τούρκους στρατιώτες στις 14.8.1974. Ο ίδιος συνελήφθη ζωντανός. Όπως αποκαλύπτει η εξέταση των οστών του βασανίστηκε και ακολούθως εκτελέσθηκε από τους Τούρκους. Πότε ακριβώς επήλθε ο θάνατος του δεν μπορεί να λεχθεί με βεβαιότητα. Το μόνο βέβαιο είναι ότι η ημερομηνία θανάτου είναι μεταξύ της 14.8.1974 που συνελήφθη και της 17.8.1974 που έγινε περισυλλογή των σωρών των πεσόντων στην περιοχή.
- [39]. Δεν αποτελεί επίδικο ζήτημα, αισθάνομαι όμως ότι επιβάλλεται στο σημείο αυτό να καταγράψω ποιος ήταν ο Χριστοφής Ππασιάς. Μέσα από τη μαρτυρία αναδεικνύεται ως ένας άνθρωπος με βαθειά συναίσθηση του καθήκοντος προς την οικογένεια του, την πατρίδα και τους συμπολεμιστές του. Όταν φάνηκε ότι στα μέσα Αυγούστου οι εχθροπραξίες θα ξανάρχιζαν επέστρεψε οικιοθελώς στη μονάδα του όταν άλλοι δειλίασαν. Δεν εγκατέλειψε τη θέση του και αμύνθηκε εκεί που η πατρίδα τον έταξε να πολεμήσει, ενάντια σε υπέρτερες εχθρικές δυνάμεις. Στο σημείο που πολεμούσε ο Χριστοφής ο εχθρός δεν πέρασε. Μόνο όταν η γραμμή άμυνας έσπασε σε άλλο σημείο, σε κοντινό φυλάκιο, μπόρεσαν οι τούρκοι στρατιώτες να προχωρήσουν και να καταλάβουν τη θέση του επιτιθέμενοι από τα νώτα. Τον συνέλαβαν και τον βασάνισαν. Ακόμα και εκείνες όμως τις στιγμές, που αυτός ο υπέροχος άνθρωπος βρισκόταν αντιμέτωπος με τον θάνατο, η σκέψη του δεν ήταν για τον εαυτό του. Το μαρτυρεί η κραυγή που άκουσαν οι συμπολεμιστές του σε διπλανό φυλάκιο: «Παναγία μου, τα μωρά μου». Η έγνοια του δεν ήταν για τον εαυτό του αλλά για «τα μωρά του». Αυτός είναι ο άνθρωπος που η πολιτεία έθαψε σαν άγνωστο μεταξύ αγνώστων σε ένα ομαδικό τάφο στο

κοιμητήριο Λακατάμιας. Και εκεί παρέμεινε για 26 χρόνια χωρίς να του αποδοθούν οι τιμές που του άξιζαν.

### **Μαρτυρία σχετικά με την προβλεπόμενη διαδικασία περισυλλογής νεκρών**

[40]. Ο Μ.Υ. 2 Χαράλαμπος Λόττας κατέθεσε ότι το σύστημα περισυλλογής διακομιδής και ταφής νεκρών υπάρχει σε όλους τους στρατούς και είναι ουσιαστικά το ίδιο. Ανεγνώρισε τα τεκμήρια 42, 43, 44 και 45 ως τα προβλεπόμενα έντυπα για το σύστημα περισυλλογής, διακομιδής, αναγνώρισης και ταφής.

[41]. Παραθέτω στο σημείο αυτό σύντομη περιγραφή των εν λόγω εντύπων. Το Τεκμήριο 42 τιτλοφορείται «Δελτίον Αναγνωρίσεως Νεκρού». Σε αυτό καταγράφονται διάφορα στοιχεία. Προκειμένου περί αγνώστου νεκρού τα στοιχεία αυτά είναι:

- η θέση στην οποία βρέθηκε ο νεκρός
- η ημερομηνία και ώρα
- τα τραύματα που έφερε
- τυχόν διακριτικά βαθμού
- ατομικά αντικείμενα (όπως φωτογραφίες, επιστολές, ημερολόγιο, σημειωματάριο, ταυτότητα χειρός, δακτυλίδια)
- περιγραφή των ειδών ιματισμού (με πρόνοια να σημειώνεται το μέγεθος)
- το ονοματεπώνυμο άλλων νεκρών που βρέθηκαν μαζί του και τυχόν άλλες πληροφορίες.
- Υπάρχει επίσης πρόνοια για φωτογράφιση και περιγραφή των φυσικών χαρακτηριστικών και για τη λήψη δακτυλικών αποτυπωμάτων.

[42]. Το Τεκμήριο 43 είναι «Δελτίο Διακομιδής Νεκρού» στο οποίο καταγράφονται τα στοιχεία του νεκρού, το όργανο που διενήργησε την διακομιδή, το δρομολόγιο διακομιδής και το μέσον που χρησιμοποιήθηκε.

- [43]. Το Τεκμήριο 44 είναι «Πιστοποιητικό Θανάτου» στο οποίο καταγράφονται τα στοιχεία του νεκρού, η ημερομηνία και ώρα του θανάτου και η αιτία θανάτου.
- [44]. Το Τεκμήριο 45 είναι η «Δήλωση Ταφής» στην οποία καταγράφονται τα στοιχεία του νεκρού και καθορίζεται με ακρίβεια η θέση του τάφου η οποία προσδιορίζεται με την λήψη αζιμούθιου από σταθερό σημείο και την σειρά και αριθμό του τάφου.
- [45]. Για το ίδιο θέμα κατέθεσε και ο Μ.Ε. 5 Ιωάννης Παπασάββας ο οποίος είναι Αντισυνταγματάρχης Πεζικού και σήμερα υπηρετεί ως Διοικητής Συντάγματος. Για κάποιο διάστημα υπηρέτησε στο 1ο Επιτελικό Γραφείο του Γ.Ε.Ε.Φ. το οποίο έχει αρμοδιότητα για θέματα αγνοουμένων και πεσόντων.
- [46]. Όπως εξήγησε ο μάρτυρας η διαδικασία περισυλλογής νεκρών σήμερα καταγράφεται στις Βασικές Οδηγίες Επιχειρήσεων. Την περίοδο του 1974 δεν γνωρίζει επακριβώς τι ίσχυε, αλλά από τα έγγραφα συμπεραίνει ότι υπήρχε κάτι αντίστοιχο.
- [47]. Συντασσόταν Δελτίο Αναγνώρισης Νεκρού (όπως το Τεκμήριο 42) το οποίο υπέγραφε το όργανο που αναγνώριζε τον νεκρό, ο Διαχειριστής Υλικού και ο αξιωματικός του 1ου Γραφείου. Συντασσόταν ακολούθως Δελτίο Διακομιδής Νεκρού (όπως το Τεκμήριο 43) στο οποία αναγραφόταν πώς διαμετακομίστηκε ο νεκρός στο σημείο περισυλλογής νεκρών της μονάδας και το δρομολόγιο διακομιδής. Εκδιδόταν Πιστοποιητικό Θανάτου (όπως το Τεκμήριο 44) στο οποίο διαφαίνονταν τα αίτια θανάτου. Το υπέγραφε ο πιστοποιών το θάνατο και ο ιερέας που συνόδευε την εκφορά. Συντασσόταν Δήλωση Ταφής (όπως το Τεκμήριο 45) στην οποία αναγραφόταν η ημερομηνία και ο τόπος ταφής. Υπέγραφε στρατιωτικός ή άλλος ιερέας, ο Διαχειριστής Υλικού και ο αξιωματικός 1ου Γραφείου. Διενεργείτο ανάκριση για την εξακρίβωση των συνθηκών και αιτίων του θανάτου.

- [48]. Για στρατιωτικό προσωπικό το οποίο δεν εντοπιζόταν νεκρό αλλά θεωρείτο από την μονάδα ως ελλείπον διατασσόταν ανάκριση για την εξακρίβωση των συνθηκών εξαφάνισης.
- [49]. Για την περισυλλογή των προσωπικών ειδών ενός νεκρού δεν γνωρίζει αν υπάρχει οποιαδήποτε διαταγή. Δέχεται όμως ότι κάτι χαρακτηριστικό θα μπορούσε να βοηθήσει στην αναγνώριση.
- [50]. Για την περίοδο 23 Ιουλίου 1974 μέχρι 18 Αυγούστου 1974 έχει στην κατοχή του 44 Δελτία Αναγνώρισης Νεκρού, 44 Δελτία Διακομιδής Νεκρού, 44 Πιστοποιητικά Θανάτου και 43 Δηλώσεις Ταφής που αφορούν άγνωστους νεκρούς οι οποίοι μεταφέρθηκαν στο κοιμητήριο Λακατάμιας. (Τεκμήρια 46-1 μέχρι 46-44, 47-1 μέχρι 47-44, 48-1 μέχρι 48-44 και 49-1 μέχρι 49-43).
- [51]. Την εικόνα για την διαδικασία περισυλλογής συμπληρώνουν και κάποια στοιχεία από τη μαρτυρία του Μ.Ε. 3 Ξενοφώντα Καλλή. Ο μάρτυρας είναι σύμβουλος του εκπροσώπου της Ελληνοκυπριακής πλευράς στη Διερευνητική Επιτροπή Αγνοουμένων και έδωσε εκτενή μαρτυρία στην οποία θα αναφερθώ στο κατάλληλο σημείο της απόφασης (Βλ. παράγρ. [71] μέχρι [88] πιο κάτω). Υπάρχουν όμως δύο στοιχεία από τη μαρτυρία του που σχετίζονται με το υπό εξέταση ζήτημα στα οποία θεωρώ χρήσιμο να αναφερθώ σε αυτό το στάδιο. Το πρώτο στοιχείο είναι ότι στο πλαίσιο των ερευνών του μάρτυρα το ΓΕΕΦ περί το 2003 του παρέδωσε φακέλους που περιείχαν προσωπικά αντικείμενα πεσόντων τα οποία είχαν παραληφθεί το 1974. (Τεκμήρια 23-1 μέχρι 23-7). Το δεύτερο είναι ότι σε κάποιες περιπτώσεις οι νεκροί φωτογραφίζονταν. Παρουσίασε δύο φωτογραφίες πεσόντων (τεκμήρια 26 και 27). Μάλιστα από τις έρευνες του μάρτυρα φάνηκε ότι υπάρχει έγγραφο της Επαρχιακής Διοίκησης Αμμοχώστου στο οποίο γίνεται λόγος ότι στο κοιμητήριο Σταυρού οι νεκροί φωτογραφίζονταν πριν από την ταφή.
- [52]. Υπάρχει επίσης μαρτυρία στην οποία θα αναφερθώ πιο κάτω (βλ. παράγρ. [65]) ότι και στην περισυλλογή νεκρών που έγινε στις 17.8.1974 στην

περιοχή Αγίου Παύλου σε κάποιες περιπτώσεις τα συνεργεία περισυνέλεξαν προσωπικά αντικείμενα των νεκρών.

- [53]. Τα όσα μόλις αναφέρθηκαν ενισχύουν τη θέση ότι η καταγραφή και λήψη προσωπικών αντικειμένων των νεκρών και η φωτογράφιση αποτελούσαν μέρος των προβλεπόμενων διαδικασιών, όπως ακριβώς αναφέρεται και στο τεκμήριο 42, αφού όπως προκύπτει από τη μαρτυρία σε κάποιες περιπτώσεις τα συγκεκριμένα μέτρα εφαρμόστηκαν στην πράξη.
- [54]. Βρίσκω ότι η προβλεπόμενη διαδικασία για την περισυλλογή νεκρών ήταν αυτή που περιγράφεται στην παράγραφο [47] και [48] πιο πάνω, στα πλαίσια της οποίας υπήρχε πρόνοια μεταξύ άλλων για την καταγραφή και περισυλλογή των προσωπικών αντικειμένων του νεκρού και για φωτογράφιση της σωρού.

#### **Μαρτυρία για την περισυλλογή νεκρών στις 17.8.1974**

- [55]. Σύμφωνα με τον Μ.Υ. 3 Αντώνη Καρρά, το απόγευμα της 17.8.1974 έφθασαν στην περιοχή αυτοκίνητα της Ε.Φ. στα οποία υπήρχαν ήδη κάποιοι νεκροί. Μια ομάδα από τους στρατιώτες που έφθασαν με τα αυτοκίνητα ανέλαβε την περισυλλογή νεκρών από την περιοχή του προχώματος το οποίο τώρα ήταν έδαφος κατεχόμενο από τους Τούρκους.
- [56]. Δεν γνωρίζει με ποιο τρόπο ενήργησε η ομάδα περισυλλογής των νεκρών. Ούτε αν το συνεργείο ήταν σε θέση να προβεί σε διακρίβωση των στοιχείων των νεκρών. Ίσως αν οι νεκροί είχαν στοιχεία μαζί τους, όπως το χαρτί με το ονοματεπώνυμο τους, θα μπορούσε να γίνει αναγνώριση από το συνεργείο περισυλλογής. Ο ίδιος αν είχε διαταχθεί να μαζέψει στοιχεία από τους νεκρούς θα προσπαθούσε να αποφύγει αυτό το καθήκον. Είναι άχαρος ρόλος, όπως το έθεσε, ιδιαίτερα όταν ο νεκρός είναι σε αποσύνθεση.
- [57]. Ο ίδιος ουδέποτε είδε έντυπα όπως το Δελτίο Αναγνώρισης Νεκρού (Τεκμήριο 42) ούτε γνωρίζει κατά πόσο κατά την περισυλλογή



χρησιμοποιήθηκαν τέτοια έντυπα. Γνωρίζει ωστόσο ότι τα στοιχεία τα οποία φαίνονται στο έντυπο είναι στοιχεία τα οποία είχαν οι διοικητές των λόχων από τη δήλωση στοιχείων που είχαν πάρει από τους στρατιώτες.

- [58]. Όταν επέστρεψαν τα φορτηγά με τους νεκρούς ο ίδιος απέφυγε να τους κοιτάξει. Δεν ήθελε να δει γνωστούς και φίλους του σκοτωμένους. Τον βόλευε, όπως το έθεσε, να μη γνωρίζει.
- [59]. Όπως του είπαν στρατιώτες του συνεργείου είχαν περισυλλέξει 18 νεκρούς.
- [60]. Για την περισυλλογή νεκρών που έγινε στις 17.8.1974 κατέθεσε και ο Μ.Υ. 6 Στρατηγός Αλευρομάγειρος. Όπως είπε κατά τη διάρκεια εκχειρίδας έφθασαν στην περιοχή φορτηγά αυτοκίνητα με διαταγή του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς (Γ.Ε.Ε.Φ.) με οδηγίες να περισυλλέξουν τους νεκρούς από την περιοχή που είχαν καταλάβει οι τούρκοι. Ο ίδιος δεν είχε οποιαδήποτε ανάμιξη στη διαδικασία περισυλλογής η οποία άρχισε γύρω στις 14:00 και συμπληρώθηκε πριν σκοτεινιάσει. Διέθεσε ένα από τους αξιωματικούς του για να βοηθήσει. Όταν ο αξιωματικός αυτός επέστρεψε ήταν ράκος. Του είπε πως το θέαμα ήταν φρικιαστικό και ότι τα παλαιότερα πτώματα βρίσκονταν σε αποσύνθεση.
- [61]. Σύμφωνα με το μάρτυρα η ύπαρξη σχεδίου για την περισυλλογή νεκρών είναι αυτονόητη, αλλά όταν κάποιος σκοτωθεί σε έδαφος που ελέγχεται από τον εχθρό δεν υπάρχει η δυνατότητα περισυλλογής. Για την διαδικασία υπάρχουν προβλεπόμενα έντυπα αλλά η μονάδα του φεύγοντας από την Αμμόχωστο δεν πήρε οτιδήποτε εκτός από τα απολύτως απαραίτητα.
- [62]. Κατά τη άποψη του έγινε ότι ήταν ανθρωπίνως δυνατό κάτω από τις υπάρχουσες συνθήκες για να αναγνωρισθούν οι νεκροί.
- [63]. Μαρτυρία σχετικά με την περισυλλογή νεκρών που έγινε στις 17.8.1974 περιέχεται και στο Τεκμήριο 35. Πρόκειται για έκθεση του Λοχία 414 της Αστυνομίας Χαρ. Σίβακα, αποσπασμένου στην Υπηρεσία Αγνοουμένων. Η έκθεση ετοιμάσθηκε τον Νοέμβριο του 1993 μετά από επιστολή του

συμβούλου του εκπροσώπου της Ελληνοκυπριακής πλευράς στη Δ.Ε.Α. Ξενοφώντα Καλλή (Μ.Ε. 4) ημερομηνίας 11.3.92 (Τεκμήριο 30) με την οποία ζητήθηκε να γίνουν ενέργειες για τον εντοπισμό προσώπων που είχαν λάβει μέρος στην περισυλλογή νεκρών από την περιοχή Ιπποδρόμου - Αγίου Παύλου - ΕΛΔΥΚ. Πράγματι εντοπίσθηκε αριθμός στρατιωτών και λήφθηκαν καταθέσεις. Άλλοι στρατιώτες που έλαβαν μέρος δεν εντοπίστηκαν ενώ ένας αξιωματικός εντοπίστηκε μεν αλλά λόγω διαφόρων γεγονότων που μεσολάβησαν από το 1974 μέχρι να αναζητηθεί και εντοπισθεί η υγεία του κλονίσθηκε σε βαθμό που δεν θεωρήθηκε εφικτό να του ζητηθεί να δώσει κατάθεση.

- [64]. Σύμφωνα με τις καταθέσεις που λήφθηκαν, συνεργεία που απαρτίζονταν από Εθνοφρουρούς οι οποίοι συνοδευόταν από άνδρες της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών μπήκαν στην περιοχή που καταλήφθηκε από τους Τούρκους και περισυνέλεξαν νεκρούς. Αναφέρθηκαν συνολικά 6 περιπτώσεις περισυλλογής. Σύμφωνα με μαρτυρία που λήφθηκε από τον Κώστα Ορφανού, σε μια περίπτωση το συνεργείο περισυνέλεξε 8 νεκρούς εκ των οποίων οι 6 είχαν ταφεί από Τούρκους στρατιώτες και ξεθάφτηκαν μετά από υπόδειξη των τελευταίων. Οι στρατιώτες αυτοί δεν είχαν οποιοδήποτε στοιχείο αναγνώρισης αλλά ένας από αυτούς αναγνωρίστηκε από λοχία ο οποίος λάμβανε μέρος στο συνεργείο.
- [65]. Σύμφωνα με άλλη μαρτυρία κάποιου Παναγιώτη Κοντεάτη ο ίδιος μαζί με άλλους 4 στρατιώτες και επικεφαλής κάποιο Ταγματάρχη ονόματι Τσαούση περισυνέλεξαν αριθμό νεκρών στρατιωτών. Ο ίδιος, με οδηγίες του Τσαούση, ερευνούσε τους νεκρούς και τοποθετούσε τα προσωπικά τους αντικείμενα σε νάιλον σακούλια, στην αρχή ξεχωριστά για κάθε νεκρό και μετά όλα μαζί, χωρίς όμως να καταγράφει οποιαδήποτε στοιχεία.
- [66]. Ο Φοίβος Φραγκουλλής ήταν μέλος άλλου συνεργείου το οποίο περισυνέλεξε νεκρούς. Δεν αναγνώρισαν κανένα, ούτε κοίταξαν για αναγνωριστικά στοιχεία.

- [67]. Ο Σάββας Καραπάσιης περισυνέλεξε 6 πτώματα στρατιωτών από το φυλάκιο «Παλλούκια», από τους οποίους αναγνώρισε τους 5 (Γιαννή Γιαννή, Αντρέα Ζορπή, Δημήτρη Ευαγγέλου, Αντρέα Πάλμα και Χαράλαμπο Πάλμα). Όπως φαίνεται από το τεκμήριο 35, οι 5 αυτοί νεκροί αν και αναγνωρίστηκαν από τον Καραπάσιη είχαν φάκελο αγνοουμένου.
- [68]. Ο Πανίκος Παμπόρης, έφεδρος ανθυπολοχαγός, ανέφερε ότι ο λόχος του είχε 6 νεκρούς στο φυλάκιο «Παλλούκια» και 12 νεκρούς στα φυλάκια «Κιβωτός - Χαρακώματα». Αυτοί περισυνελέγησαν το απόγευμα της 17.8.1974 από συνεργείο που κατέφθασε στην περιοχή αλλά μετά την περισυλλογή το φορτηγό δεν επέστρεψε εκεί που βρισκόταν ο Παμπόρης με αποτέλεσμα να μην του δοθεί η ευκαιρία να αναγνωρίσει τους νεκρούς στρατιώτες του λόχου του.
- [69]. Ο Ανδρέας Σάββα, υπάλληλος του Τμήματος Πολιτικής Αεροπορίας, παρέλαβε 18 Ελληνοκύπριους νεκρούς στρατιώτες που βρίσκονταν σε δύο φορτηγά στην περιοχή Αγίου Παύλου και τους μετέφερε στο στρατιωτικό κοιμητήριο Λακατάμιας. Επειδή πίστευε ότι είχαν ήδη αναγνωρισθεί από τη μονάδα τους δεν έλεγξε τα στοιχεία τους και προχώρησε στην ταφή τους.
- [70]. Από την μαρτυρία που παρατέθηκε στις παραγράφους [55] μέχρι [69] πιο πάνω προκύπτει ότι στη μονάδα στην οποία υπηρετούσε ο Ππασιάς οι Λοχαγοί είχαν φροντίσει να καταγράψουν τα στοιχεία των εφέδρων στρατιωτών που υπηρετούσαν στους Λόχους τους. Προκύπτει ακόμα ότι στις 17.8.1974 έγινε περισυλλογή νεκρών από την περιοχή όπου βρισκόταν η θέση στην οποία εξαφανίσθηκε ο Ππασιάς. Από το φυλάκιο Παλλούκια περισυνελέγησαν 6 νεκροί και από την περιοχή του χαρακώματος 12 νεκροί. Στον Καρρά το συνεργείο ανέφερε ότι περισυνέλεξε 18 νεκρούς. Ο Ανθυπολοχαγός Παμπόρης ανέφερε ότι ο λόχος του είχε 6 νεκρούς στο φυλάκιο «Παλλούκια» και 12 στα φυλάκια «Κιβωτός-Χαρακώματα» οι οποίοι περισυνελέγησαν στις 17.8.1974 αλλά δεν είχε την ευκαιρία να τους αναγνωρίσει. Ο Ανδρέας Σάββα παρέλαβε 18 νεκρούς και τους μετέφερε στο κοιμητήριο Λακατάμιας όπου τάφηκαν χωρίς να γίνει προσπάθεια αναγνώρισης επειδή νόμιζε ότι είχαν αναγνωρισθεί από τη μονάδα τους. Στις

διάφορες περιπτώσεις περισυλλογής νεκρών από την ευρύτερη περιοχή κάποιοι είχαν ήδη ταφεί από τους Τούρκους και έγινε εκταφή και παραλαβή των σωρών από το συνεργείο του ΓΕΕΦ μετά από υπόδειξη των Τούρκων. Κάποιοι νεκροί ερευνήθηκαν και δεν βρέθηκαν στοιχεία αναγνώρισης της ταυτότητας τους. Κάποιοι ερευνήθηκαν και λήφθηκαν τα προσωπικά τους αντικείμενα τα οποία όμως παραλήφθηκαν χωρίς να καταγραφούν και στο τέλος τοποθετήθηκαν όλα μαζί στο ίδιο σακούλι. Κάποιοι δεν ερευνήθηκαν και τάφηκαν με τα προσωπικά τους αντικείμενα, όπως προκύπτει από το γεγονός ότι τα προσωπικά αντικείμενα εντοπίστηκαν σε εκταφές που έγιναν το 1979 και 1999.

**Μαρτυρία σχετικά με το χρονικό διάστημα από το 1974 μέχρι την εκταφή και ταυτοποίηση των λειψάνων.**

- [71]. Ο Μ.Ε. 3 Ξενοφών Καλλής είναι σύμβουλος του Εκπρόσωπου της Ελληνοκυπριακής πλευράς στη Διερευνητική Επιτροπή για τους Αγνοούμενους. Πρόκειται για επιτροπή η οποία δημιουργήθηκε το 1981. Οι όροι εντολής της Επιτροπής φαίνονται στο Τεκμήριο 25.
- [72]. Από τις έρευνες του διαπίστωσε ότι στο κοιμητήριο Λακατάμιας τάφηκαν πρόσωπα τα οποία θεωρούνταν αγνοούμενοι. Άλλοι τάφηκαν ως άγνωστοι αλλά μερικοί τάφηκαν επώνυμα και εν τούτοις θεωρούνταν αγνοούμενοι. Μια τέτοια περίπτωση φαίνεται σε σχετικό σημείωμα που ετοίμασε (Τεκμήριο 14). Αφορά πρόσωπο το οποίο καταγράφηκε ως νεκρός από λειτουργό του Γραφείου Ευημερίας στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας και για το οποίο υπήρχε έκθεση της αστυνομίας ότι τάφηκε στη Λακατάμια.
- [73]. Ο μάρτυρας εντόπισε έκθεση του υπαστυνόμου Δ. Παπαδόπουλου (Τεκμήριο 15) ο οποίος όπως φαίνεται κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες να συγκεντρώσει όσα στοιχεία αναγνώρισης υπήρχαν στους νεκρούς καταγράφοντας με λεπτομέρεια κάθε διαθέσιμο στοιχείο. Η έκθεση όμως αφορά μόνο τις πρώτες δύο σειρές τάφων του κοιμητηρίου Λακατάμιας με ημερομηνίες ταφής 22 και 23.7.1974.

- [74]. Ο μάρτυρας ετοίμασε βιβλίο, το Τεκμήριο 16, στο οποίο καταγράφονται οι πληροφορίες που συνέλεξε σχετικά με το κοιμητήριο Λακατάμιας.
- [75]. Γνωρίζει πως το 1974 έγιναν κάποιες εκταφές. Αναφέρθηκε συγκεκριμένα στην περίπτωση της Αγγελικής Κυπριανίδου η οποία το 1974 προχώρησε η ίδια σε εκταφές αναζητώντας το σύζυγο της. Σύμφωνα με το περιεχόμενο του Τεκμηρίου 22-3 η κα Κυπριανίδου εντόπισε τη σωρό του και σε αυτή βρήκε το Φύλλο Πορείας του, την πολιτική ταυτότητα του καθώς και μικρό χρηματικό ποσό τα οποία και παρέλαβε. Ακολούθως η σωρός ξανασκεπάστηκε με χώμα. Βρέθηκε ξανά στις εκταφές που έγιναν το 1999 σε σημείο άλλο από αυτό στο οποίο υπήρχε ταφόπλακα με το όνομα του. Στη σωρό βρέθηκε μια χρυσή αρραβώνα στην οποία ήταν χαραγμένο το όνομα Αγγελική Μανδρίδου, δηλαδή το όνομα της Αγγελικής Κυπριανίδου πριν από τον γάμο της.
- [76]. Την περίπτωση Κυπριανίδη θυμάται και ο ΜΥ6 Αλευρομάγειρος. Θυμάται ότι τον είχε επισκεφθεί η σύζυγος του δεν ήταν όμως σε θέση να θυμηθεί περισσότερες λεπτομέρειες. Για τον συγκεκριμένο στρατιώτη η μονάδα γνώριζε ότι ήταν νεκρός, όχι όμως το σημείο στο οποίο είχε ταφεί.
- [77]. Είναι η εκτίμηση του μάρτυρα Ξ. Καλή πως αν γίνονταν παρόμοιες προσπάθειες το 1974 πολλοί από τους αγνοούμενους θα προέκυπτε ότι ήταν πεσόντες.
- [78]. Κάποιες εκταφές έγιναν και κατά την περίοδο 1979 - 1980. Λεπτομέρειες καταγράφονται στο Τεκμήριο 16. Αφορούσαν κυρίως πεσόντες εξ Ελλάδος. Στις εκταφές εντοπίστηκαν διάφορα προσωπικά αντικείμενα και έγγραφα όπως πορτοφόλια, κλειδιά, ταυτότητες και φωτογραφίες.
- [79]. Το 1991 ή 1992 μετά από κάποιο δημοσίευμα σε εφημερίδα έγιναν έρευνες και για πρώτη φορά η υπηρεσία του έμαθε ότι το 1974 είχε γίνει περισυλλογή νεκρών οι οποίοι μεταφέρθηκαν και τάφηκαν στο κοιμητήριο Λακατάμιας και ότι στο κοιμητήριο υπήρχαν 71 τάφοι με την ένδειξη «άγνωστος». Μέχρι τότε το γεγονός αυτό δεν είχε προβληματίσει κανένα. Υπήρχαν επίσης τάφοι

επωνύμων νεκρών τα ονόματα των οποίων μέχρι το 2000 ήταν στον κατάλογο των αγνοουμένων. Είναι η εκτίμηση του ότι αν κατά την περισυλλογή καταγράφονταν οι περιοχές από τις οποίες παραλήφθηκαν οι σωροί, σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία και τα προσωπικά αντικείμενα οι περισσότεροι ταφέντες ως «άγνωστοι» θα μπορούσαν να είχαν αναγνωρισθεί.

- [80]. Όταν περιήλθε εις γνώση του το γεγονός της περισυλλογής και ταφής αγνώστων στο κοιμητήριο Λακατάμιας, αποτάθηκε στην υπηρεσία αγνοουμένων στις 11.3.1992 και ζήτησε να αναζητηθούν για λήψη καταθέσεων πρόσωπα τα οποία είχαν προβεί στην περισυλλογή νεκρών από την περιοχή Αγίου Παύλου (Τεκμήριο 30). Σαν αποτέλεσμα λήφθηκε στις 26.11.1993 η έκθεση Τεκμήριο 35 η οποία κατά τη γνώμη του μάρτυρα περιέχει σημαντικά στοιχεία και για την υπόθεση Ππασιά. Αναφορά σε κάποιες από τις καταθέσεις που λήφθηκαν στα πλαίσια της ετοιμασίας του τεκμηρίου 30 έγινε ήδη. (βλ. παράγρ. [64] μέχρι [69] πιο πάνω). Η έκθεση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι:

*«Αγνοούμενοι των περιοχών ΕΛΔΥΚ - Αγ. Παύλου κατά τη δεύτερη φάση της εισβολής πρέπει να αναζητηθούν από το Κοιμητήριο Λακατάμιας όπου προφανώς τάφηκαν ως άγνωστοι».*

- [81]. Σύμφωνα με τα όσα κατέθεσε το 1999 έγιναν εκταφές στο κοιμητήριο Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης και στο Κοιμητήριο Λακατάμιας καθώς και μεμονωμένες εκταφές σε άλλα σημεία. Έγιναν επίσης κάποιες εκταφές στην Ελλάδα όπου την περίοδο 1979 - 1980 είχαν μεταφερθεί λείψανα τα οποία όπως φάνηκε αργότερα δόθηκαν σε λάθος οικογένειες. Οι εκταφές αυτές έγιναν μονομερώς από την Κυπριακή Δημοκρατία και όχι στα πλαίσια του προγράμματος της Διερευνητικής Επιτροπής.
- [82]. Όπως είπε ο μάρτυρας στις εκταφές που έγιναν το 1999 βρέθηκαν προσωπικά αντικείμενα όπως δακτυλίδια αρραβώνων με το όνομα συζύγων χαραγμένο σε αυτά, ρολόγια, σταυροί και διάφορα στρατιωτικά αντικείμενα. Έγγραφα δεν βρέθηκαν επειδή μετά από τόσα χρόνια το χαρτί καταστρέφεται.

- [83]. Στη διαδικασία της εκταφής καταγράφηκε η θέση του κάθε λειψάνου που εντοπίστηκε. Το λείψανο που τελικά ταυτοποιήθηκε ως αυτό του Ππασιά βρέθηκε στη σειρά C με αριθμό 155. Στο σημείο εκείνο υπήρχαν τρεις ταφόπλακες με ονόματα πεσόντων οι οποίες στο τεκμήριο 16 αντιστοιχούν στις ενδείξεις LKC20, LKC21 και LKC22. Δεν βρέθηκαν όμως λείψανα των τριών αυτών προσώπων παρά μόνο τα λείψανα του Ππασιά. Η ακριβής θέση στην οποία εντοπίστηκαν τα λείψανα φαίνεται στο σημείωμα του μάρτυρα Τεκμήριο 17 και στο σχεδιάγραμμα που επισυνάπτεται σε αυτό. Ο πρόχειρος τρόπος τοποθέτησης της σωρού στον τάφο εξηγεί γιατί αυτή καταλαμβάνει τρεις ταφόπλακες. Όπως προκύπτει δηλαδή, ο θεωρούμενος ως αγνοούμενος τάφηκε ως άγνωστος αλλά στη συνέχεια στο σημείο τοποθετήθηκαν ταφόπλακες με τα ονόματα άλλων πεσόντων, ενώ στο σημείο εκείνο δεν υπήρχαν λείψανα των προσώπων αυτών.
- [84]. Κατά την εκταφή βρέθηκαν διάφορα αντικείμενα τα οποία συνδέονται με τη σωρό του Ππασιά. Καταγράφονται στο Τεκμήριο 1, Πιστοποιητικό παράδοσης τους σε συγγενείς του νεκρού. Πρόκειται για κάποια αντικείμενα στρατιωτικής εξάρτυσης (κράνος, παγούρι) υπολείμματα ειδών ένδυσης, παπούτσια, κέρματα, τούφες από μαλλιά, κομματάκια αλυσίδας, ένας σταυρός με τον Χριστό και ένα ρολόι χεριού Oris. Τα τελευταία δύο απεικονίζονται και σε φωτογραφίες Τεκμήρια 7 μέχρι 12, στις οποίες επίσης απεικονίζονται τα οστά του Ππασιά όπως αυτά τοποθετήθηκαν από ανθρωπολόγους στα πλαίσια της διαδικασίας ανακοίνωσης των αποτελεσμάτων της ταυτοποίησης στους συγγενείς. Σημειώνω εδώ ότι έγινε δεκτή η παρουσίαση φωτογραφιών του σταυρού και του ρολογιού αντί αυτών καθ' εαυτών των τεκμηρίων επειδή οι ενάγοντες, για συναισθηματικούς λόγους, δεν ήθελαν να αποχωριστούν τα συγκεκριμένα αντικείμενα.
- [85]. Όπως διευκρίνισε ο μάρτυρας πριν ακόμα γίνουν εκταφές ζητήθηκε από τους συγγενείς να συμπληρώσουν Έντυπο Προθανάτιων Στοιχείων στο οποίο υπάρχουν ερωτήσεις για ανθρωπολογικά στοιχεία, τυχόν κατάγματα, τραύματα πριν από την εξαφάνιση, οδοντοτεχνικά στοιχεία αλλά και για προσωπικά αντικείμενα που πιθανόν να είχε μαζί του. Σύμφωνα με τον μάρτυρα τα προσωπικά αντικείμενα είναι ίσως το πιο σημαντικό στοιχείο

σύνδεσης των οστών με τον αγνοούμενο. Η ανάλυση DNA είναι σχετικά πρόσφατη ανακάλυψη ενώ ιστορικά η αναγνώριση νεκρών γινόταν μέσω προσωπικών αντικειμένων και άλλων στοιχείων. Μάλιστα η ίδια η Εθνική Φρουρά στα έντυπα που σχετίζονται με την περισυλλογή και διακομιδή νεκρών ζητά την καταγραφή αντικειμένων που αποτελούν στοιχεία αναγνώρισης. Ο ίδιος γνωρίζει τα έντυπα που χρησιμοποιούνται (Δελτίο Αναγνώρισης Νεκρού, Δελτίο Διακομιδής, Πιστοποιητικό Θανάτου, Δήλωση Ταφής - Τεκμήρια 19, 20, 18, και 21) από την επαφή που είχε με το θέμα των αγνοουμένων. Για την περίπτωση του Ππασιά δεν βρέθηκαν τέτοια έντυπα.

- [86]. Σύμφωνα δε με την εμπειρία του τα προσωπικά αντικείμενα έχουν μεγάλη πειστική αξία και για την ίδια την οικογένεια. Είναι κάτι το οποίο εύκολα μπορούν να αντιληφθούν, σε αντίθεση με την έκθεση ανάλυσης DNA που είναι δυσνόητη για τον απλό πολίτη.
  
- [87]. Σε κάποιες περιπτώσεις οι νεκροί φωτογραφίζονταν. Τα τεκμήρια 26 και 27 είναι δύο φωτογραφίες οι οποίες περιήλθαν στην κατοχή του. Η φωτογραφία Τεκμήριο 27 αφορά περίπτωση νεκρού από την ίδια περιοχή που βρισκόταν ο Ππασιάς. Με βάση αυτή τη φωτογραφία η περίπτωση του ταξινομήθηκε σε αυτές των πεσόντων. Σύμφωνα με το μάρτυρα από τη συγκεκριμένη περίπτωση που προέρχεται από την ίδια περισυλλογή φαίνεται ότι η σωρός είναι σε κατάσταση που μπορεί να αναγνωρισθεί. Δέχεται ωστόσο πως δεν έχει κανένα στοιχείο για την κατάσταση της σωρού του Ππασιά.
  
- [88]. Η φωτογραφία Τεκμήριο 26 απεικονίζει ανθυπολοχαγό ο οποίος έπεσε σε μάχη στα Κούκλια Αμμοχώστου, μεταφέρθηκε νεκρός στο νοσοκομείο Λύσης και κατόπιν στο πρόχειρο νοσοκομείο που λειτουργούσε στην Αμμόχωστο. Τάφηκε επώνυμα στο κοιμητήριο Σταυρού. Όπως είπε ο μάρτυρας σε εκείνη την περίπτωση ακολουθήθηκαν οι ενδεδειγμένες διαδικασίες.
  
- [89]. Δέχομαι τα όσα κατέθεσε ο μάρτυρας για τις ενέργειες του και τα αποτελέσματα που προέκυψαν από αυτές.



[90]. Ο Μακάριος Δρουσιώτης (Μ.Ε.7) είναι δημοσιογράφος. Έχει ασχοληθεί με το θέμα των αγνοουμένων με έμφαση στην πολιτική διαχείριση του ζητήματος και είναι ο συγγραφέας του Τεκμηρίου 50, βιβλίου με τίτλο «1619 ενοχές». Στο βιβλίο του, το περιεχόμενο του οποίου υιοθέτησε, κάνει εκτενή αναφορά στη διαχείριση του ζητήματος των αγνοουμένων και επισημαίνει ελλείψεις που είχαν κατά την άποψη του άκρως αρνητικές συνέπειες. Επισημαίνει την μυστικοπάθεια που επιδείχθηκε σχετικά με τον κατάλογο αγνοουμένων, ο οποίος μέχρι το 2000 θεωρείτο απόρρητος, ενώ φυσιολογικά θα έπρεπε να δημοσιευθεί, κάτι που θα μπορούσε να οδηγήσει πρόσωπα που ενδεχομένως είχαν πληροφορίες για αγνοούμενους να τις δώσουν στις αρμόδιες υπηρεσίες. Επισημαίνει ακόμα την αδράνεια που επιδείχθηκε από τους αρμόδιους οι οποίοι για σειρά ετών παρέλειψαν, όπως υποστηρίζει, να κάνουν οποιαδήποτε θετική προσπάθεια για τη διερεύνηση της τύχης των αγνοουμένων.

[91]. Η άποψη του για τους πεσόντες της περιοχής Αγίου Παύλου και για τον τρόπο με τον οποίο η πολιτεία τους αντιμετώπισε καταγράφεται με πολύ γλαφυρό τρόπο στη σελίδα 76 του Τεκμηρίου 50, όπου αναφέρονται τα εξής:

*«Αυτοί οι άνθρωποι, οι οποίοι πολέμησαν και έπεσαν στο πεδίο της μάχης, θάφτηκαν σαν σκυλιά σε ομαδικούς τάφους και παρέμειναν εκεί ξεχασμένοι για 25 ολόκληρα χρόνια. Παρά τις πληροφορίες που υπήρχαν από το 1974, η πολιτεία δεν έκανε καμιά σοβαρή προσπάθεια να εξακριβώσει την ταυτότητα τους και να ενημερώσει τις οικογένειές τους. Αντί να αναγνωρίσει τη θυσία και την προσφορά τους, τους κατέγραψε στη λίστα των αγνοουμένων εξαπατώντας τις οικογένειές τους και βυθίζοντας τις στον πόνο και τη δυστυχία».*

[92]. Για την περίπτωση απόδοσης λανθασμένων λειψάνων σε συγγενείς πεσόντων από την Ελλάδα η έρευνα του οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα λάθη δεν οφείλονται σε αδυναμία αναγνώρισης με βάση τα τότε υπάρχοντα στοιχεία αλλά στον μη επιστημονικό τρόπο με τον οποίο έγινε η διαχείριση των λειψάνων η οποία είχε σαν αποτέλεσμα οστά από ένα νεκρό να αναμειχθούν με οστά από άλλο νεκρό και ακολούθως να γίνει προσπάθεια

συναρμολόγησης ολοκληρωμένου σκελετού από οστά που ανήκαν σε διαφορετικά άτομα.

- [93]. Ο Ανδρέας Παράσχος (Μ.Ε.8) είναι επίσης δημοσιογράφος. Έχει ασχοληθεί εκτενώς με το θέμα των αγνοουμένων και έχει εκδώσει πολλά άρθρα, μεταξύ των οποίων και το τεκμήριο 51, άρθρο στην εφημερίδα «Πολίτης» με ημερομηνία 22 Μαΐου 2000. Το άρθρο ασχολείται με την περίπτωση ελλαδίτη υπαξιωματικού ο οποίος εθεωρείτο αγνοούμενος, ενώ το όνομα του και το σημείο στο οποίο ενταφιάστηκε καταγράφεται σε σχετικό κατάλογο της Πολιτικής Άμυνας που ετοιμάστηκε με στοιχεία που υπήρχαν το 1974. Ο κατάλογος κοινοποιήθηκε στην Υπηρεσία Αγνοουμένων στις 11.11.1991. Οι συγγενείς του ενημερώθηκαν το 2000.
- [94]. Θεωρεί παράδοξο ότι ο κατάλογος με τα ονόματα των αγνοουμένων δημοσιεύθηκε μόλις το 2000 αφού αυτό με κανένα τρόπο δεν θα μπορούσε να συμβάλει στη διακρίβωση της τύχης τους αλλά αντίθετα την έκανε πιο δύσκολη.
- [95]. Για την περίοδο 1974-1999 σημειώνω ακόμα ένα στοιχείο το οποίο προκύπτει από τη μαρτυρία του ΜΥ3 Καρρά και του ΜΥ6 Αλευρομάγειρου. Ότι κανένας δεν επικοινωνήσε επίσημα μαζί τους για την συλλογή πληροφοριών σχετικά με αγνοούμενους. Ο ΜΥ3 είπε ότι κανένας δεν τον ρώτησε επίσημα. Ο ΜΥ6 ανέφερε χαρακτηριστικά ότι τον Δεκέμβριο του 1974 έφυγε από την Κύπρο και ενώ σχετικά με το θέμα των αγνοουμένων κανένας δεν τον προσέγγισε, το 1979 ενώ βρισκόταν στην Ελλάδα επικοινωνήσαν μαζί του οι στρατιωτικές αρχές και του ζητήθηκε να δώσει κατάθεση για την περίπτωση ενός εκσκαφέα τον οποίο είχε χρησιμοποιήσει η μονάδα το 1974 για σκοπούς οργάνωσης εδάφους χωρίς τη συγκατάθεση του ιδιοκτήτη.

**Δυνατότητα αναγνώρισης πριν από τον ενταφιασμό στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας**

- [96]. Αποτελεί βασική θέση της υπεράσπισης ότι ο Ππασιάς δεν θα μπορούσε να αναγνωρισθεί κατά τον χρόνο της περισυλλογής (17.8.1974) ή πριν από την ταφή λόγω της κατάστασης στην οποία είχε περιέλθει η σωρός. Κλήθηκαν κατά συνέπεια οι ΜΥ1 Σοφοκλής Σοφοκλέους και ΜΥ4 Πάνος Σταυρινός οι οποίοι κατέθεσαν σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα. Η μαρτυρία τους σχετίζεται και με το ερώτημα κατά πόσο τυχόν εκταφή πριν είναι διαθέσιμη η μέθοδος DNA θα μπορούσε να οδηγήσει σε αναγνώριση. Σχετική για το θέμα αυτό είναι και η μαρτυρία του Μ.Υ. 7 Γιαννάκη Προκοπίου, ο οποίος είναι οδοντίατρος με εκπαίδευση στην διαγνωστική ιατροδικαστική του στόματος.
- [97]. Ο Σοφοκλής Σοφοκλέους Μ.Υ.1 είναι ιατροδικαστής. Όπως εξήγησε η ειδικότητα του περιλαμβάνει την κλινική ιατροδικαστική, αντικείμενο της οποίας είναι οι κακοποιήσεις, και τη θανατολογία που ασχολείται με νεκροτομές και αυτοψίες.
- [98]. Ανέφερε ότι αν ένα πτώμα δεν τοποθετηθεί σε ψυγείο τότε αρχίζει η σήψη. Πρόκειται για προχωρημένο πτωματικό φαινόμενο το οποίο εξαρτάται από διάφορους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες. Σημαντικοί εξωτερικοί παράγοντες είναι η θερμοκρασία και η υγρασία. Σύμφωνα με το μάρτυρα σε συνθήκες ψηλής θερμοκρασίας η σήψη αρχίζει εντός 12 ωρών. Το φαινόμενο οδηγεί σε αλλοίωση της εξωτερικής εμφάνισης. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου αλλοιώνονται και σταδιακά το πτώμα παύει να είναι αναγνωρίσιμο. Εκτιμά ότι με ψηλές θερμοκρασίες περιβάλλοντος σε 3 εικοσιτετράωρα το πτώμα δεν είναι αναγνωρίσιμο από τα εξωτερικά χαρακτηριστικά. Σε άλλο σημείο της μαρτυρίας του αναθεώρησε το χρονικό διάστημα σε 24 ώρες ή ακόμα και σε μόλις 12 ώρες.
- [99]. Υποστήριξε ότι λόγω της αλλοίωσης των χαρακτηριστικών σε περιπτώσεις που στο πτώμα παρουσιάζεται σήψη δεν εξυπηρετεί η φωτογράφιση. Έχω την εντύπωση ότι ως θέμα κοινής λογικής η τοποθέτηση αυτή δεν ευσταθεί. Παραγνωρίζει το γεγονός ότι σε μια φωτογραφία καταγράφονται και άλλα

στοιχεία εκτός των φυσικών χαρακτηριστικών τα οποία θα μπορούσαν να αποδειχθούν χρήσιμα (π.χ. στολή, τυχόν εμφανή τραύματα, απώλεια μελών). Ακόμα και αυτό τούτο το στάδιο των αλλοιώσεων θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντικό στοιχείο, προσδιοριστικό του χρόνου που επήλθε ο θάνατος.

- [100]. Ανέφερε επίσης ότι σε κανένα μέρος του κόσμου δεν υπάρχει η υποδομή που να επιτρέπει την ορθή και διεξοδική εξέταση μεγάλου αριθμού πτωμάτων σε μικρό χρονικό διάστημα, όπως για παράδειγμα σε περίπτωση μαζικής καταστροφής. Αν ένα πτώμα στο οποίο έχει αρχίσει η σήψη παραμείνει άταφο δημιουργείται κίνδυνος για τη δημόσια υγεία.
- [101]. Βλέποντας το Τεκμήριο 27 στο οποίο απεικονίζεται σωρός η οποία περισυλλέχθηκε από την ίδια περιοχή είπε πως δεν μπορεί να πει αν άρχισε η σήψη η αν ο εικονιζόμενος είναι απλά παχύς. Αποκλείει όμως το πτώμα που απεικονίζεται να είχε παραμείνει εκτεθειμένο για 24 ώρες.
- [102]. Αναφορικά με τη δυνατότητα εντοπισμού προσωπικών αντικειμένων σε πτώμα στο οποίο παρατηρείται σήψη ανέφερε ότι τα συμπτώματα που συνοδεύουν το φαινόμενο τής σήψης δυσχεραίνουν τον εντοπισμό τους. Απαιτείται προσεκτική έρευνα η οποία δεν είναι ευχάριστη διαδικασία. Συνήθως λαμβάνονται τα ρούχα και τα προσωπικά αντικείμενα τα οποία είναι ενδεικτικά για την αναγνώριση, αν και για το μάρτυρα η μόνη σίγουρη μέθοδος είναι η ανάλυση DNA.
- [103]. Σε πτώμα που τάφηκε τα μαλακά μόρια διαλύονται σε περίοδο 3 μέχρι 4 χρόνων. Ενδιάμεσα το πτώμα δεν είναι αναγνωρίσιμο αφού έχει ήδη αρχίσει η σήψη.
- [104]. Ερωτηθείς να σχολιάσει την περίπτωση Κυπριανίδη, που αναφέρεται στο Τεκμήριο 16 σε σχέση με τον τάφο LKA30, στη σελίδα 75 του Τεκμηρίου 50 και στο τεκμήριο 22-3 ο μάρτυρας είπε πως πιστεύει ότι 2 - 3 μέρες μετά ο νεκρός δε θα μπορούσε να αναγνωριστεί από τα χαρακτηριστικά του προσώπου, εκτός αν τάφηκε αμέσως μετά από το θάνατο.

- [105]. Πέραν της μεθόδου DNA για την αναγνώριση μπορούν να αξιοποιηθούν τα προσωπικά αντικείμενα, τα δακτυλικά αποτυπώματα και τα οδοντιατρικά δεδομένα. Για τα τελευταία δύο χρειάζεται να υπάρχουν αξιόπιστα προθανάτια αρχεία.
- [106]. Για τα αντικείμενα που βρέθηκαν στη σωρό του Ππασιά (σταυρός και ρολόι, Τεκμήρια 8, 9 και 10) εκτιμά ότι από μόνα τους δεν ήταν βοηθητικά. Σε συνδυασμό όμως με μαρτυρία ότι τα φορούσε κάποιος όταν πέθανε θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένδειξη. Επίσης η αναφορά στην ύπαρξη 2 ασημένιων δοντιών στην κάτω σιαγόνα αποτελεί υποβοηθητικό στοιχείο που όμως και πάλι χωρίς οδοντιατρικά στοιχεία δεν βοηθά.
- [107]. Ο Δρ. Πάνος Σταυρινός Μ.Υ.4 είναι Παθολογοανατόμος. Κατά το 1974 εργαζόταν στο νεκροτομείο του Γενικού Νοσοκομείου Λευκωσίας. Ήταν ο μόνος παθολογοανατόμος τότε. Το νεκροτομείο ήταν ικανοποιητικό αλλά όχι άριστο. Κάτω από ομαλές συνθήκες οι ανάγκες μπορούσαν να αντιμετωπισθούν. Όμως δεν υπήρχε η δυνατότητα για την φύλαξη και επιστημονική εξέταση νεκρών από μια μαζική καταστροφή ή από την κατάσταση που προκλήθηκε από τα γεγονότα του 1974, όπου οι νεκροί ήταν πολλοί. Η δε χαώδης και ανώμαλη κατάσταση η οποία επικρατούσε τότε στο νοσοκομείο αποτελούσε εμπόδιο για τη σωστή άσκηση των καθηκόντων του.
- [108]. Σύμφωνα με το μάρτυρα αν ένας νεκρός δεν τοποθετηθεί σε ψυγείο, τότε σε 6 μέχρι 12 ώρες αρχίζει να εκδηλώνεται το φαινόμενο της σήψης, το οποίο καθιστά δύσκολη την αναγνώριση του, λόγω κυρίως της παραμόρφωσης των χαρακτηριστικών.
- [109]. Η αναγνώριση νεκρών εκείνη την εποχή γινόταν από συγγενείς ή γνωστούς. Επίσης τα προσωπικά αντικείμενα αποτελούσαν υποβοηθητικό στοιχείο. Η αφαίρεση τους δεν είναι πάντα δύσκολη αλλά για την τήρηση της σωστής διαδικασίας απαιτείται χρόνος. Κάτω από κανονικές συνθήκες τα αντικείμενα περισυλλέγονται και φωτογραφίζονται, αν και υπάρχει η δυνατότητα να γίνει πρώτα η περισυλλογή και η φωτογράφιση να γίνει αργότερα. Στη περίπτωση των αντικειμένων που βρέθηκαν στα λείψανα του

Ππασιά (Βλ. Τεκμήριο 8, 9 και 10) η θέση του είναι ότι αυτά είναι υποβοηθητικά για την αναγνώριση αλλά και πάλι δεν προσφέρουν από μόνα τους βεβαιότητα.

- [110]. Επιστημονικά υπήρχαν και άλλες μέθοδοι υποβοηθητικές για την αναγνώριση, όπως αυτή του οδοντογράμματος. Η υιοθέτηση της όμως απιστούσε την ύπαρξη αξιόπιστων προθανάτιων αρχείων. Ακόμα και τότε δεν πρόσφερε απόλυτη βεβαιότητα.
- [111]. Το 1974 οι περισσότεροι νεκροί μεταφέρονταν κατ' ευθείαν για ταφή χωρίς πρώτα να μεταφερθούν στο νεκροτομείο.
- [112]. Σύμφωνα με το μάρτυρα ο χρόνος που χρειάζεται για την πλήρη αποσύνθεση των μαλακών μορίων είναι συνήθως 3 χρόνια από την ταφή. Στην κάθε περίπτωση όμως ο χρόνος μπορεί να είναι διαφορετικός λόγω της επίδρασης διαφόρων εξωτερικών παραγόντων, όπως η χημική σύσταση του εδάφους, και οι συνθήκες ταφής. Ενδιάμεσα, από την ταφή μέχρι την πλήρη αποσύνθεση, δεν είναι εύκολη η αναγνώριση από εξωτερικά χαρακτηριστικά διότι αυτά αλλοιώνονται.
- [113]. Αναφορικά με την περίπτωση Κυπριανίδη (βλ. παράγρ. [75] πιο πάνω) ο μάρτυρας ρωτήθηκε να εκφράσει άποψη κατά πόσο ήταν δυνατή η αναγνώριση του από τη σύζυγο του. Επεσήμανε ότι οι ημερομηνίες που τέθηκαν υπόψη του ήταν διαφορετικές, στη μία περίπτωση 9.74 και στην άλλη τέλος 9.74 και δεν τοποθετήθηκε με σαφήνεια. Η γενική του θέση ήταν ότι μετά από έστω 2 ή 3 μέρες η αναγνώριση από την εξωτερική εμφάνιση δεν είναι εφικτή.
- [114]. Υποδείχθηκε στον μάρτυρα το Τεκμήριο 17 και ρωτήθηκε, σε σχέση με τον τάφο 155 να εκφράσει άποψη κατά πόσο η σωρός ρίχθηκε ή τοποθετήθηκε στον τάφο. Η θέση του ήταν ότι τοποθετήθηκε, διότι βρίσκεται ανάσκελα σε ομαλή θέση, ενώ αν είχε ριχθεί θα μπορούσε να είχε γυρίσει σε άλλη θέση. Δέχθηκε ωστόσο ότι κάποια άλλα πρόσωπα στον ίδιο ομαδικό τάφο φαίνεται να έχουν γυρίσει σε άλλη θέση.

- [115]. Ο μάρτυρας είπε ότι ποτέ δεν υπέγραψε πιστοποιητικό θανάτου με τη μορφή του τεκμηρίου 48-1. Αυτά που υπέγραψε ήταν σε απλό χαρτί. Ωστόσο όταν του υποδείχθηκε το Τεκ. 48-20 αναγνώρισε την υπογραφή του. Το ίδιο και στα τεκμήρια 48-22 μέχρι 48-28.
- [116]. Στη μαρτυρία των ΜΥ1 και ΜΥ4 συγκλίνει στο ότι σε διάστημα 6 έως 12 ωρών από το θάνατο αρχίζουν να εκδηλώνονται αλλοιώσεις που προκαλούν παραμόρφωση των εξωτερικών χαρακτηριστικών του σώματος, οι οποίες καθιστούν την αναγνώριση πιο δύσκολη. Σε 24 ώρες ο νεκρός μπορεί να μην είναι αναγνωρίσιμος από τα εξωτερικά χαρακτηριστικά. Αν περάσουν 3 εικοσιτετράωρα θα υπάρχει τέτοιου βαθμού παραμόρφωση που η αναγνώριση από τα εξωτερικά χαρακτηριστικά θα είναι αδύνατη. Η ταφή σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά από τον θάνατο επιβραδύνει τον ρυθμό με τον οποίο επέρχονται οι αλλοιώσεις. Αποδέχομαι αυτή τους την τοποθέτηση.
- [117]. Ο Μ.Υ. 7 Γιαννάκης Προκοπίου είναι οδοντίατρος με εκπαίδευση στην διαγνωστική ιατροδικαστική του στόματος. Εξήγησε ότι για την αναγνώριση της ταυτότητας ενός προσώπου με βάση οδοντιατρικά ευρήματα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση η ύπαρξη προθανατίων οδοντιατρικών στοιχείων τα οποία πρέπει να είναι πλήρη, έγκυρα και καλής ποιότητας. Ακόμα και τότε για να υπάρχει ταυτοποίηση απαιτείται σύμπτωση σε 10 έως 12 σημεία. Η ύπαρξη δύο ασημένιων δοντιών προσφέρει λιγότερα σημεία και έτσι δεν μπορεί να οδηγήσει σε ταυτοποίηση. Δέχθηκε όμως ότι πέραν της ταυτοποίησης το αποτέλεσμα της εξέτασης και σύγκρισης οδοντιατρικών στοιχείων μπορεί να είναι η πιθανή ταυτοποίηση (δηλαδή η πιθανότητα ότι η υπό διερεύνηση σωρός ανήκει σε συγκεκριμένο πρόσωπο) η αδυναμία ταυτοποίησης ή ο αποκλεισμός.
- [118]. Δέχομαι τη μαρτυρία του Μ.Υ.7 όπως αυτή συνοψίζεται πιο πάνω και βρίσκω ότι χωρίς την ύπαρξη αξιόπιστων και λεπτομερών προθανατίων αρχείων για τα δόντια του Ππασιά η αναγνώριση του με την μέθοδο του οδοντογράμματος ήταν αδύνατη. Δέχομαι επίσης ότι η ύπαρξη 2 ασημένιων δοντιών της σε θέση μάλιστα που οι συγγενείς δεν μπορούσαν να συγκεκριμενοποιήσουν

ήταν απλά ένα στοιχείο το οποίο από μόνο του δεν θα μπορούσε να οδηγήσει σε αναγνώριση. Χωρίς βέβαια αυτό να υποβαθμίζει την αξία του αν ιδωθεί σε συνδυασμό και με άλλα στοιχεία αναγνώρισης.

### **Μαρτυρία που σχετίζεται με τη μέθοδο ταυτοποίησης με την ανάλυση γενετικού υλικού (DNA)**

- [119]. Ο Μ. Υ. 5 Δρ. Μάριος Καριόλου εργάζεται στο Ινστιτούτο Νευρολογίας και Γενετικής Κύπρου όπου μεταξύ άλλων διευθύνει το εργαστήριο Δικανικής Γενετικής. Σύμφωνα με το μάρτυρα το πρώτο βήμα για την αξιοποίηση του γενετικού υλικού στην δικανική επιστήμη έγινε το 1985. Μια πιο εξελιγμένη μέθοδος ανάλυσης γενετικού υλικού άρχισε να χρησιμοποιείται στη δικανική επιστήμη το 1989. Το 1993 χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά για την αναγνώριση αμερικανών στρατιωτών που είχαν χαθεί στο Βιετνάμ και το 1994 για την διερεύνηση τύχης αγνοουμένων σε ομαδικό τάφο στη Γουατεμάλα. Στην Κύπρο άρχισε να οργανώνεται εργαστήριο δικανικής γενετικής το 1995.
- [120]. Το 1996 έγινε η πρώτη ταυτοποίηση λειψάνων αγνοούμενου από το 1974. Αφορούσε τον Ανδρέα Κασάπη ο οποίος ήταν Αμερικανός υπήκοος και η ταυτοποίηση έγινε από το εργαστήριο του Αμερικανικού στρατού στη Washington.
- [121]. Ο μάρτυρας εξήγησε τον τρόπο με τον οποίο η επιστημονική αυτή μέθοδος μπορεί να αξιοποιηθεί για την ταυτοποίηση ενός λειψάνου. Όπως προκύπτει από τη μαρτυρία του Δρος Καριόλου αυτό που χρειάζεται πέραν της τεχνολογικής υποδομής και τεχνογνωσίας είναι δείγμα γενετικού υλικού από το λείψανο και η ύπαρξη μιας βάσης δεδομένων με το γενετικό προφίλ των πιθανών συγγενών. Αν το δείγμα από το λείψανο είναι ικανοποιητικής ποιότητας και υπάρχει στη βάση δεδομένων το γενετικό προφίλ των συγγενών, η μέθοδος θα οδηγήσει σε ταυτοποίηση με απόλυτη βεβαιότητα.



- [122]. Στη Κύπρο το πρόγραμμα για ταυτοποίηση λειψάνων αγνοουμένων άρχισε το 1996. Ως πρώτο βήμα άρχισε το 1997 να δημιουργείται η βάση δεδομένων με το γενετικό υλικό των συγγενών ενώ παράλληλα γινόταν εκπαίδευση του επιστημονικού προσωπικού. Η πρώτη αναγνώριση από το εργαστήριο στην Κύπρο έγινε το 1999.
- [123]. Για σκοπούς ταυτοποίησης με τη μέθοδο της ανάλυσης γενετικού υλικού δεν θα ήταν χρήσιμο να γίνουν εκταφές πριν από το 1999 διότι η βάση δεδομένων με το γενετικό υλικό των συγγενών δεν ήταν ακόμα έτοιμη. Υπάρχουν βέβαια και άλλες μέθοδοι αναγνώρισης, όλες όμως βασίζονται στην ύπαρξη αξιόπιστων προθανάτιων στοιχείων. (π.χ. δακτυλικά αποτυπώματα, ακτινογραφίες, οδοντιατρικά στοιχεία, στοιχεία για χειρουργικές επεμβάσεις κτλ). Άλλη μέθοδος είναι αυτή της οπτικής αναγνώρισης στην οποία όμως υπάρχει μεγάλη πιθανότητα λάθους.
- [124]. Το 1974 δεν ήταν δυνατόν να γίνουν εξετάσεις σε επίπεδο γενετικού υλικού.
- [125]. Ο μάρτυρας ανέφερε επίσης ότι έγιναν κάποιες εκταφές το 1979 και ένας αριθμός λειψάνων αποδόθηκαν σε συγγενείς, αργότερα όμως ανακαλύφθηκε πώς είχαν γίνει αρκετά λάθη.
- [126]. Ο μάρτυρας διευκρίνισε ότι από οι εκταφές που έγιναν το 1999 στις ελεγχόμενες από το κράτος περιοχές άρχισαν με μονομερή απόφαση της Κυπριακής Δημοκρατίας και δεν εντάσσονταν κάτω από την ομπρέλα της Διερευνητικής Επιτροπής Αγνοουμένων. Για εκταφές κάτω από την διαδικασία της ΔΕΑ απαιτείτο και η συνεργασία της τουρκοκυπριακής πλευράς η οποία το 1999 δεν υπήρχε. Τέτοιες εκταφές άρχισαν μόλις το 2006 τόσο στις ελεύθερες όσο και στις κατεχόμενες περιοχές.
- [127]. Δέχομαι τα όσα κατέθεσε ο μάρτυρας και βρίσκω ότι από τη στιγμή που ήταν διαθέσιμη η μέθοδος DNA δεν παρατηρήθηκε ουσιαστική καθυστέρηση στην αξιοποίηση της για να γίνει προσπάθεια ταυτοποίησης των λειψάνων.

### **Αγορεύσεις**

- [128]. Ο συνήγορος των εναγόντων στην αγόρευση του τόνισε ότι με την αγωγή αυτή δεν επιχειρείται η στοιχειοθέτηση κατά γενικό τρόπο ευθύνης της Κυπριακής Δημοκρατίας για όλες τις περιπτώσεις αγνοουμένων που δεν αναγνωρίστηκαν και τάφηκαν ως άγνωστοι αλλά ότι η αγωγή περιορίζεται στην περίπτωση του Χριστοφή Ππασιά και τα ιδιαίτερα γεγονότα της συγκεκριμένης υπόθεσης. Υποστήριξε ότι από τη μαρτυρία προκύπτει παραβίαση των δικαιωμάτων των εναγόντων και πιο συγκεκριμένα του άρθρου 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και του δικαιώματος για σεβασμό της οικογενειακής τους ζωής. Εισηγήθηκε ότι παραβιάσθηκαν και άλλα δικαιώματα όπως αυτό της άσκησης θρησκευτικών καθηκόντων, επειδή οι ενάγοντες στερήθηκαν για τόσα χρόνια το δικαίωμα ταφής του συγγενικού τους προσώπου σύμφωνα με τα ήθη και έθιμα και το τελετουργικό της ορθόδοξης εκκλησίας. Ζήτησε να επιδικασθούν αποζημιώσεις συμπεριλαμβανομένων και τιμωρητικών αποζημιώσεων.
- [129]. Στη δική της αγόρευση η συνήγορος του εναγομένου υποστήριξε ότι κάτω από τις περιστάσεις η Κυπριακή Δημοκρατία έκανε ότι ήταν δυνατό, τόσο στο στάδιο της ταφής όσο και μεταγενέστερα. Έγινε ανάκριση από τις στρατιωτικές αρχές για να διερευνηθεί η τύχη του Ππασιά. Όταν δε ήταν διαθέσιμη η μέθοδος ταυτοποίησης με την ανάλυση γενετικού υλικού λήφθηκε η απόφαση για εκταφές στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας και για την εξέταση των λειψάνων με την πιο πάνω μέθοδο, κάτι που στην περίπτωση του Ππασιά οδήγησε σε ταυτοποίηση. Υπεστήριξε ότι η ταλαιπωρία των συγγενών και οι επιπτώσεις που είχαν δεν διαφέρει σε ουσιώδη βαθμό από αυτές που θα υπήρχαν αν γνώριζαν ότι ο Ππασιάς ήταν πεσών και όχι αγνοούμενος και ότι εν πάση περιπτώσει τυχόν ευθύνες θα πρέπει να αναζητηθούν από την Τουρκία, στα χέρια στρατιωτών της οποίας θεάθηκε για τελευταία φορά, και όχι από την Κυπριακή Δημοκρατία.
- [130]. Ότι η σύζυγος δεν παντρεύτηκε ξανά είναι όπως υποστήριξε δική της επιλογή μια που θα μπορούσε να είχε λάβει μέτρα να κηρυχτεί άφαντος μετά από την παρέλευση του χρονικού διαστήματος 3 ετών που προβλέπεται στο νόμο. Νομίζω πως η θέση αυτή, εκτός του ότι εντάσσει τον τρόπο αντιμετώπισης

μιας δύσκολης συναισθηματικά κατάστασης στη λειτουργία ψυχρής λογικής, παραγνωρίζει την όλη ουσία της υπόθεσης. Την αβεβαιότητα της εναγόμενης 2 για την τύχη του συζύγου της και την διατήρηση της ελπίδας, έστω και απομακρυσμένης, ότι αυτός βρισκόταν εν ζωή. Αν γνώριζε ότι ήταν νεκρός χωρίς ωστόσο να ανευρεθεί θα μπορούσε ίσως να αναμένεται να λειτουργήσει με αυτό τον τρόπο. Από τη στιγμή όμως που υπήρχε η αβεβαιότητα και η ελπίδα ότι ήταν ζωντανός δεν μπορεί να γίνει δεκτή η θέση της υπεράσπισης ότι θα έπρεπε να αντιδρούσε με τον τρόπο που εισηγήθηκε η συνήγορος.

- [131]. Από τα γεγονότα που προκύπτουν από την μαρτυρία που τέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου βρίσκω ότι από πλευράς της εναγομένης σημειώθηκαν πράξεις και παραλείψεις που συνέβαλαν στην αδυναμία εξακρίβωσης της τύχης του Ππασιά και που συνιστούν ελλιπή διερεύνηση για την εξαφάνιση του.

**Παραλείψεις εναγομένης κατά τη διάρκεια της περισυλλογής νεκρών και ταφής**

- [132]. Απετέλεσε βασική θέση της υπεράσπισης ότι με βάση τα στοιχεία που υπήρχαν κατά την περίοδο του 1974 και μεταγενέστερα δεν ήταν δυνατόν να καταλήξει σε συγκεκριμένο συμπέρασμα για την τύχη του Ππασιά. Συνεπώς θεωρεί ότι έπραξε ότι ήταν δυνατόν υπό τις περιστάσεις και ότι δεν υπήρξε οποιαδήποτε παράλειψη από μέρους της. Το κριτήριο όμως δεν είναι μόνο ποια στοιχεία είχε στη διάθεση της η Δημοκρατία. Είναι και ποια στοιχεία θα ήταν διαθέσιμα αν ενεργούσε όπως όφειλε να ενεργήσει. Αν δηλαδή από παράλειψη της Δημοκρατίας δεν βρέθηκαν στοιχεία τα οποία θα μπορούσαν εύλογα υπό τις περιστάσεις να είχαν συγκεντρωθεί και τα οποία όφειλε να είχε συγκεντρώσει, τότε δεν θα μπορούσε να επικαλεσθεί τη δική της παράλειψη ως δικαιολογία για την έλλειψη στοιχείων.

- [133]. Αυτό που προκύπτει από την μαρτυρία είναι ότι έγινε μια σειρά σοβαρών παραλείψεων κατά τη διαδικασία χειρισμού των πεσόντων που παραλήφθηκαν από το πεδίο της μάχης στην περιοχή Αγίου Παύλου. Οι

παραλείψεις αυτές είχαν σαν αποτέλεσμα αφενός να μην εξακριβωθεί το γεγονός του θανάτου του Ππασιά και αφετέρου να μην εντοπιστεί η σωρός του.

- [134]. Να σημειώσω εδώ άλλο είναι η διακρίβωση της τύχης ενός αγνοουμένου προσώπου και άλλο η ανεύρεση των λειψάνων. Είναι δυνατόν να υπάρχουν πειστικά στοιχεία που να οδηγούν στο αδιαμφισβήτητο συμπέρασμα ότι ένα πρόσωπο είναι νεκρό χωρίς κατ' ανάγκη να εντοπιστεί η σωρός. Αν αυτό συνέβαινε στην περίπτωση του Ππασιά, οι ενάγοντες θα γνώριζαν ότι είναι πεσών και όχι αγνοούμενος. Δεν θα γνώριζαν ίσως που θάφτηκε, αλλά η γνώση του γεγονότος ότι ήταν νεκρός θα μετρίαζε τις αρνητικές συνέπειες τής αβεβαιότητας για την τύχη του δικού τους ανθρώπου.
- [135]. Η προβλεπόμενη διαδικασία για την περισυλλογή και τον χειρισμό νεκρών έχει περιγραφεί πιο πάνω (Βλ. παράγρ. [46], [47] και [54]). Δυστυχώς αυτό που προκύπτει είναι ότι για τους νεκρούς της περιοχής στην οποία σκοτώθηκε ο Ππασιάς υπήρξε μια υποτυπώδης και επιφανειακή τήρηση κάποιων από τις προβλεπόμενες διαδικασίες η οποία είχε σαν αποτέλεσμα να μη συγκεντρωθούν και να μη διασωθούν τα προβλεπόμενα στοιχεία τα οποία θα μπορούσαν να είχαν οδηγήσει στην εξακρίβωση της τύχης του συγκεκριμένου προσώπου και στον εντοπισμό της σωρού του.
- [136]. Από πλευράς της υπεράσπισης έγινε αναφορά στα τεκμήρια 46-1 μέχρι 46-44, 47-1 μέχρι 47-44, 48-1 μέχρι 48-44 και 49-1 μέχρι 49-43, (Δελτία Αναγνωρίσεως Νεκρού, Δελτία Διακομιδής, Πιστοποιητικά Θανάτου, Δηλώσεις Ταφής) σε μια προσπάθεια να καταδειχθεί ότι στο μέτρο του δυνατού τηρήθηκαν οι προβλεπόμενες διαδικασίες. Βρίσκω ότι τα εν λόγω τεκμήρια όχι μόνο δεν υποστηρίζουν αυτή τη θέση αλλά αντίθετα αποτελούν και έγγραφη μαρτυρία για την πρόχειρη και επιφανειακή προσέγγιση στη συγκέντρωση των προβλεπόμενων στοιχείων.
- [137]. Τα Δελτία Αναγνωρίσεως Νεκρού Τεκ. 46-1 μέχρι 46-44 φέρουν την ένδειξη «άγνωστος νεκρός» και ημερομηνία. Σε κάποια από αυτά καταγράφεται και η εθνικότητα «Κύπριος». Το μόνο άλλο στοιχείο το οποίο συμπληρώθηκε είναι

η περιγραφή των τραυμάτων η οποία σε όλες τις περιπτώσεις είναι μονολεκτική και στερεότυπη. Τα τραύματα περιγράφονται απλώς ως «πολεμικά». Κανένα άλλο στοιχείο δεν καταγράφεται. Και αυτό ενώ προβλέπεται η καταγραφή στοιχείων όπως η θέση στην οποία βρέθηκε ο νεκρός, η ημερομηνία και ώρα, τα τραύματα που έφερε, τυχόν διακριτικά βαθμού, ατομικά αντικείμενα, περιγραφή των ειδών ιματισμού, το ονοματεπώνυμο άλλων νεκρών που βρέθηκαν μαζί του και τυχόν άλλες πληροφορίες, ως επίσης και η φωτογράφιση, περιγραφή των φυσικών χαρακτηριστικών και για τη λήψη δακτυλικών αποτυπωμάτων. Από τα προβλεπόμενα στοιχεία τα περισσότερα θα μπορούσαν να καταγραφούν ακόμα στην περίπτωση νεκρού του οποίου η σωρός βρισκόταν σε μη αναγνωρίσιμη κατάσταση. Ακόμα και μόνο η θέση ανεύρεσης να είχε καταγραφεί αυτό θα αποτελούσε ένα πολύ σημαντικό και υποβοηθητικό στοιχείο.

- [138]. Τα Δελτία Διακομιδής Νεκρού (Τεκμήρια 47-1 μέχρι 47-44) φέρουν μόνο την ημερομηνία διακομιδής και την ένδειξη «Άγνωστος Νεκρός». Μόνο σε 10 από τα Δελτία καταγράφεται το δρομολόγιο διακομιδής με την όχι ιδιαίτερα κατατοπιστική φράση «Νοσοκομείον-Νεκροταφείον».
- [139]. Τα Πιστοποιητικά Θανάτου (Τεκμήρια 48-1 μέχρι 48-44) στις περισσότερες περιπτώσεις δεν υπογράφονται από το πρόσωπο που πιστοποιεί το θάνατο, ενώ κατά παράδοξο τρόπο η ημερομηνία που καταγράφεται ως ημερομηνία εκφοράς από ιερέα προηγείται χρονικά της ημερομηνίας πιστοποίησης του θανάτου. Ενώ η φυσιολογική πορεία των πραγμάτων είναι πρώτα να πιστοποιηθεί ο θάνατος και ακολούθως να γίνει η εκφορά.
- [140]. Προβάλλεται η θέση ότι η κατάσταση που επικρατούσε κατά τον Αύγουστο του 1974 ήταν τέτοια που δεν ήταν δυνατόν ή εύλογα αναμενόμενο να τηρηθούν οι διαδικασίες. Η μαρτυρία δεν καταδεικνύει κάτι τέτοιο. Η εικόνα της πλήρους αποδιοργάνωσης που η υπεράσπιση προσπάθησε να προβάλει δεν συνάδει με τα όσα προκύπτουν μέσα από την μαρτυρία, τουλάχιστον για τη συγκεκριμένη μονάδα στην οποία υπηρετούσε ο Ππασιάς. Όπως έχει γίνει δεκτό, υπήρξε πλήρης καταγραφή των στοιχείων των στρατιωτών της

μονάδας (Βλ. παράγρ. [17] και [57]). Υπήρχε επαφή με την ιεραρχία τόσο σε επίπεδο Λόχου όσο και σε επίπεδο Τάγματος, και συντονισμός του Τάγματος με προϊστάμενα κλιμάκια. Σημειώνω εδώ τη μαρτυρία ότι ο Λοχαγός Παπαχαντζόπουλος ήλθε σε επαφή με τον στρατιώτη Χ' Παύλου (που σκοτώθηκε στις 16.8.1974) ο οποίος τον πληροφόρησε για τα γεγονότα της 14.8.1974 (Βλ παράγρ. [34]). Ο ίδιος ο Διοικητής μαζί με τον Α. Καρρά είχαν επισκεφθεί τα προκεχωρημένα φυλάκια (Βλ. παράγρ. [20]). Είχαν συνάντηση με άλλους αξιωματικούς για την συζήτηση των αμυντικών σχεδίων της περιοχής και με τον Στρατηγό ο οποίος θέλησε να συγχαρεί τον Διοικητή για το έργο της μονάδας (βλ. παράγρ. [21]). Λειτουργήσε το σύστημα αναπλήρωσης απωλειών με ενισχύσεις (Βλ. παράγρ. [23]). Επίσης όταν χρειάστηκε υποστήριξη με αντιαρματικά μέσα ή υποστήριξη πυροβολικού διατέθηκαν στη μονάδα τα ανάλογα μέσα (βλ. παράγρ. [27]). Όλα αυτά κάθε άλλο παρά πλήρη αποδιοργάνωση καταδεικνύουν.

[141]. Η χρονική περίοδος στην οποία εστιάζονται οι παραλείψεις αυτές είναι αυτή της περισυλλογής νεκρών που έγινε στις 17.8.1974. Η περισυλλογή έγινε κατά τη διάρκεια εκχειρίδας, με την εποπτεία και συνοδεία ανδρών των Ηνωμένων Εθνών και όχι υπό την πίεση του εχθρού. Φαίνεται μάλιστα ότι σε ορισμένες περιπτώσεις υπήρξε συνεργασία των τούρκων στρατιωτών οι οποίοι υπέδειξαν σημεία στα οποία οι ίδιοι είχαν ήδη θάψει νεκρούς της δικής μας πλευράς, τους οποίους τα συνεργεία περισυλλογής ξέθαψαν και παρέλαβαν.

[142]. Εξ άλλου από την μαρτυρία των προσώπων που είχαν εμπλακεί στη διαδικασία περισυλλογής όπως αυτή καταγράφεται στο Τεκμήριο 35 δεν προκύπτει η ύπαρξη οποιουδήποτε παράγοντα που να εμποδίζει την τήρηση της προβλεπόμενης διαδικασίας. Εκείνο που προκύπτει είναι μια διαφορετική προσέγγιση από συνεργείο σε συνεργείο χωρίς σε καμιά περίπτωση η προσέγγιση αυτή να συσχετισθεί με την ύπαρξη διαφορετικών συνθηκών ή αντικειμενικών δυσκολιών. (Βλ. παράγρ. [64]-[66] πιο πάνω). Αναφέρεται περίπτωση όπου οι νεκροί δεν είχαν κανένα στοιχείο αναγνώρισης κάτι που βέβαια εισηγείται ότι ερευνήθηκαν από το συνεργείο και δεν βρέθηκαν στοιχεία. Σε άλλη περίπτωση το συνεργείο ερευνούσε τους νεκρούς και

μάζευε τα προσωπικά αντικείμενα, χωρίς όμως να τα καταγράφει. Σε άλλη πάλι περίπτωση το συνεργείο ούτε καν κοίταξε αν υπήρχαν στοιχεία αναγνώρισης.

[143]. Αυτή η χαλαρή προσέγγιση στην καταγραφή των στοιχείων που όφειλαν να είχαν καταγράψει τα συνεργεία περισυλλογής οδήγησε στην απώλεια σημαντικών στοιχείων τα οποία θα μπορούσε να συμπληρώσουν την εικόνα του τι είχε συμβεί στον Ππασιά.

[144]. Άλλη παράλειψη που εντοπίζεται είναι η ταφή στρατιωτών χωρίς έλεγχο των στοιχείων τους. Σύμφωνα με τον Ανδρέα Σάββα αυτός προχώρησε στην ταφή 18 νεκρών χωρίς να ελέγξει τα στοιχεία τους βασιζόμενος στην λανθασμένη πεποίθηση ότι αυτοί είχαν αναγνωρισθεί από την μονάδα τους. Μα και έτσι ακόμα να είχαν τα πράγματα, και να είχε δηλαδή προηγηθεί αναγνώριση των νεκρών, θα έπρεπε το όργανο που διενεργούσε τις κηδείες να τηρούσε στοιχεία ποιος αναγνωρισθείς νεκρός τάφηκε σε ποιο σημείο.

[145]. Είναι επίσης φανερό από τα προσωπικά αντικείμενα τα οποία εντοπίστηκαν όταν έγιναν εκταφές το 1974 (περίπτωση Κυπριανίδη), το 1979 και το 1999-2000 ότι οι νεκροί τάφηκαν με τα προσωπικά τους αντικείμενα, κάποιες φορές ακόμα και με δελτία ταυτότητας. Στην περίπτωση του Ππασιά υπήρχε ο σταυρός και το ρολόι του. Αν αυτά είχαν αφαιρεθεί θα υπήρχε το σοβαρό ενδεχόμενο να αναγνωρισθούν από τους συγγενείς του. Επισημαίνω πως σύζυγος του θυμόταν και θεωρούσε σημαντική την ύπαρξη του σταυρού, αφού την ανέφερε στο τεκμήριο 28.

### **Παραλείψεις κατά την περίοδο 1974-1999**

[146]. Το παράπονο των εναγόντων για αυτή την περίοδο συνίσταται στην ελλιπή διερεύνηση της τύχης του Ππασιά, συμπεριλαμβανομένης και της παράλειψης διενέργειας εκταφών.

- [147]. Το γεγονός ότι κατά την περισυλλογή νεκρών το 1974 δεν συγκεντρώθηκαν και καταγράφηκαν τα προσωπικά τους αντικείμενα αλλά τάφηκαν μαζί με τους νεκρούς επέβαλλε την διενέργεια εκταφών το συντομότερο δυνατόν μετά από το 1974, αφού υπήρχε εύλογη πιθανότητα κάποιοι τουλάχιστον από τους νεκρούς να αναγνωριστούν.
- [148]. Η εναγομένη γνώριζε πως στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας υπήρχαν τάφοι αγνώστων πεσόντων. Μέχρι το 1992 δεν έγινε οποιαδήποτε σοβαρή προσπάθεια αναγνώρισης τους. Μόλις το 1992 μετά από την επιστολή του ΜΕ4 Ξ. Καλλή λήφθηκαν με καθυστέρηση 18 χρόνων καταθέσεις από τα πρόσωπα που έλαβαν μέρος στα συνεργεία περισυλλογής - όσα από αυτά τα πρόσωπα έγινε κατορθωτό να εντοπιστούν μετά από τόσα χρόνια - και ετοιμάστηκε η έκθεση Τεκμήριο 35, η οποία καταλήγει στο προφανές συμπέρασμα ότι πεσόντες της περιοχής Αγίου Παύλου πρέπει να αναζητηθούν στο κοιμητήριο Λακατάμιας όπου τάφηκαν ως άγνωστοι. Τα στοιχεία που οδήγησαν σε αυτό το συμπέρασμα ήταν διαθέσιμα από το 1974 φτάνει κάποιος να είχε μπει στον κόπο να καταγράψει τη μαρτυρία των προσώπων που περισυνέλεξαν τους νεκρούς. Αν το 1992, 18 χρόνια μετά από τα γεγονότα, έγινε κατορθωτό να συγκεντρωθεί η μαρτυρία που καταγράφεται στο Τεκμήριο 35, τότε είναι βέβαιο ότι το 1974 θα μπορούσαν να είχαν συγκεντρωθεί πολύ περισσότερα στοιχεία. Εν πάση περιπτώσει και μόνο από τα στοιχεία που περιέχονται στα Τεκμήρια 37 και 35 αν κάποιος είχε προβεί σε σοβαρή μελέτη και αξιολόγηση των στοιχείων θα προέκυπτε ότι ο Ππασιάς κατά πάσα πιθανότητα σκοτώθηκε τον Αύγουστο του 1974 και τάφηκε στο κοιμητήριο Λακατάμιας. Φαίνεται ότι στο σημείο που υπηρετούσε ο Ππασιάς ο Λόχος του είχε συνολικά 18 νεκρούς. Το συνεργείο περισυλλογής μάζεψε 18 νεκρούς από την ίδια περιοχή οι οποίοι μεταφέρθηκαν και τάφηκαν στο Κοιμητήριο Λακατάμιας. Αν ήταν γνωστό το σημείο που τάφηκαν, όπως η Δημοκρατία είχε την υποχρέωση να το καταγράψει, τότε ο Ππασιάς θα μπορούσε να είχε αναζητηθεί ανάμεσα σε 18 νεκρούς αντί ανάμεσα σε εκατοντάδες. Τα προσωπικά του αντικείμενα που εντοπίστηκαν κατά την εκταφή του 1999 και τα 2 ασημένια δόντια που είχε μπορεί να μην ήταν στοιχεία που από μόνα τους το κάθε ένα να οδηγούσε σε ασφαλές συμπέρασμα για την ταυτότητα του, αλλά η συνύπαρξη όλων των



στοιχείων σε συνδυασμό με την προέλευση της σωρού από συγκριμένη περιοχή θα μπορούσε να οδηγήσει με βεβαιότητα σε ταυτοποίηση ανάμεσα σε περιορισμένο αριθμό πεσόντων. Υπάρχει δε το ενδεχόμενο να υπήρχαν και άλλα στοιχεία μεταξύ των προσωπικών του αντικειμένων τα οποία χάθηκαν λόγω της παρέλευσης του χρόνου. Υπενθυμίζεται η διαταγή για αναγραφή του ονόματος σε χαρτί που θα ετοποθετείτο στην τσέπη του πουκαμίσου. Δόθηκε η διαταγή και αναφέρθηκε εκτέλεση της. Δεν βλέπω γιατί ο Ππασιάς, ένας πειθαρχημένος στρατιώτης, να μην είχε υπακούσει τη διαταγή.

- [149]. Στην περιοχή που πολεμούσε ο Ππασιάς ο Λόχος του έχασε 18 στρατιώτες. Από την ίδια περιοχή το συνεργείο περισυλλογής νεκρών περισυνέλεξε 18 νεκρούς. Το συνεργείο που διενεργούσε τις ταφές στο κοιμητήριο Λακατάμιας παρέλαβε από την περιοχή 18 νεκρούς και προχώρησε στην ταφή τους. Στον ομαδικό τάφο που βρέθηκε ο Ππασιάς όταν έγιναν οι εκταφές το 1999 βρέθηκαν 18 νεκροί. Με αυτά τα δεδομένα τα οποία θα μπορούσε να ήταν γνωστά από το 1974 αν η Δημοκρατία είχε τηρήσει τις προβλεπόμενες διαδικασίες και είχε προβεί σε εύλογη διερεύνηση της υπόθεσης, δεν μπορεί να υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι ο Ππασιάς θα μπορούσε να είχε αναγνωρισθεί μέσω των προσωπικών του αντικειμένων.

### **Συνέπειες για ενάγοντες**

- [150]. Θα παραθέσω στη συνέχεια τη μαρτυρία η οποία σχετίζεται με τις συνέπειες που είχε για τους ενάγοντες 2, 3, 4 και 5 η εξαφάνιση του Ππασιά.
- [151]. Το 1974 ο Βάσος Βασιλείου, Ενάγων αρ. 3, υιός του Χριστοφή Βασιλείου Ππασιά, ήταν 6 χρόνων. Θυμάται τον πατέρα του. Τον είχε δει για τελευταία φορά τον Αύγουστο του 1974 όταν είχε επισκεφθεί το χωριό με άδεια από τη μονάδα του. Όταν τελείωσαν οι συγκρούσεις τον περίμενε να επιστρέψει. Άλλοι συγχωριανοί επέστρεψαν, ο πατέρας του όμως όχι. Ο ίδιος λόγω της ηλικίας του δεν κατάλαβε πλήρως πώς είχαν τα πράγματα. Θυμάται όμως ότι

έβλεπε την μητέρα του να κλαίει συνεχώς. Μετά έμαθε ότι ο πατέρας του αγνοείται.

[152]. Θυμάται να περιμένει στο περιτοίχισμα του σπιτιού τη ώρα που συνήθως ο πατέρας του σχολόναγε από τη δουλειά του, όπως συνήθιζε να τον περιμένει και πριν από τον πόλεμο, ελπίζοντας ότι θα τον δει να έρχεται. Μάταια όμως. Ο συνάδελφος του πατέρα του με τον οποίο πριν από τον πόλεμο τους έβλεπε να έρχονται μαζί ερχόταν τώρα μόνος του. Όταν άρχισε το σχολείο είχε δυσκολίες να προσαρμοστεί. Δεν μπορούσε να διαβάσει. Κάποτε έφευγε από το σχολείο και πήγαινε στο σπίτι όπου εύρισκε την μητέρα του να κλαίει. Κλειδωνόταν στο δωμάτιο του, έκλαιγε συνεχώς και παρακαλούσε το Θεό να επιστρέψει ο πατέρας του. Μέχρι τις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού είχε πρόβλημα μάθησης. Όταν τελείωσε το Γυμνάσιο αισθανόταν ότι έπρεπε να είναι δίπλα στη μητέρα του και να βοηθά όσο μπορούσε. Έτσι δεν είχε πολλούς φίλους. Δυσκολίες αντιμετώπισε και στο Γυμνάσιο, λιγότερες όμως. Το κενό που δημιουργήθηκε από την απουσία του πατέρα του δεν αναπληρώθηκε ποτέ. Ο ίδιος αισθανόταν το βάρος της υποχρέωσης να συμπαρασταθεί και να στηρίξει την μητέρα του και τις αδελφές του.

[153]. Το 2000 επισκέφθηκαν την οικογένεια κάποιοι από το Υπουργείο Εξωτερικών. Υπέβαλαν διάφορες ερωτήσεις για τα χαρακτηριστικά και τα προσωπικά αντικείμενα του πατέρα του. Η μητέρα του τους είπε για το ρολόι και τον σταυρό. Το ρολόι το θυμόταν και ο ίδιος πολύ καλά.

[154]. Τον Οκτώβριο του 2000 τους ανακοινώθηκε ότι τα λείψανα του πατέρα του βρέθηκαν στη Λακατάμια. Ο ίδιος μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν ήξερε ότι στη Λακατάμια υπήρχαν θαμμένοι άγνωστοι νεκροί από το 1974. Πήγε στη Λευκωσία όπου σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο είδε τα λείψανα όπως απεικονίζονται στο τεκμήριο 7, τα οποία στη συνέχεια τους παραδόθηκαν για ταφή. Παραδόθηκαν επίσης τα προσωπικά αντικείμενα που είχαν βρεθεί. Το ρολόι (απεικονίζεται στα Τεκμήρια 9 και 10), ο σταυρός (τεκμήριο 8) και κάποια απομεινάρια από ρούχα.

- [155]. Τα λείψανα του πατέρα του τάφηκαν στη Ξυλοφάγου μαζί με αυτά 3 άλλων συγχωριανών που είχαν πολεμήσει και σκοτωθεί μαζί και που βρέθηκαν στον ίδιο ομαδικό τάφο.
- [156]. Από την ημέρα της ταφής των οστών του πατέρα του η ζωή του έχει αλλάξει. Έχει αντιληφθεί ότι το θέμα του πατέρα του έχει τελειώσει και δεν έχει πλέον την αβεβαιότητα της προσμονής.
- [157]. Η Γεωργία Βασιλείου (Ενάγουσα 2) είναι η σύζυγος του Ππασιά και μητέρα των Εναγόντων 3, 4 και 5. Μετά την λήξη των εχθροπραξιών περίμενε νέα του συζύγου της, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Μαζί με συγγενικά της πρόσωπα πήγαινε από στρατόπεδο σε στρατόπεδο αλλά δεν εντόπισε τον σύζυγο της, ούτε έμαθε οτιδήποτε. Αργότερα έμαθε πως υπήρχαν αιχμάλωτοι και θα γινόταν ανταλλαγή αιχμαλώτων. Πήγαινε κάθε φορά στον χώρο ανταλλαγής και περίμενε. Έφθαναν λεωφορεία με αιχμάλωτους αλλά ο σύζυγος της δεν ήταν μεταξύ τους. Μετά οι ανταλλαγές σταμάτησαν. Λίγο αργότερα ο αδελφός του συζύγου της την πληροφόρησε ότι το όνομα του ήταν στον κατάλογο των αγνοουμένων. Προστέθηκε έτσι στο λεξιλόγιο της μια λέξη που μέχρι τότε δεν γνώριζε. Αρχικά ένοιωσε κάποια ελπίδα. Μετά κατάλαβε πως πιθανόν να είχε χάσει τον άντρα της. Συνεχώς έκλαιγε. Ήλπιζε όμως ότι θα ερχόταν πίσω. Για 26 χρόνια είχε αυτή την ελπίδα. Τα πρώτα χρόνια ήταν ιδιαίτερα δύσκολα. Για 7 χρόνια δεν μπόρεσε να εργαστεί. Στο τέλος μάζεψε τις δυνάμεις της για το χατίρι των παιδιών της και μπόρεσε να βρει δουλειά ως καθαρίστρια σε ένα ξενοδοχείο στη Λάρνακα. Όποτε γίνονταν εκδηλώσεις για τους αγνοούμενους λάμβανε μέρος. Ουδέποτε της λέχθηκε ότι ο σύζυγος ήταν νεκρός. Αν το γνώριζε θα το δεχόταν και ψυχολογικά θα ήταν καλύτερα. Αν εντοπίζονταν το ρολόι και ο σταυρός του συζύγου της και της έλεγαν επίσημα ότι είναι νεκρός θα το δεχόταν.
- [158]. Ότι ο σύζυγος της ήταν νεκρός το έμαθε τελικά το 2000 όταν την επισκέφθηκαν δύο αξιωματικοί της αστυνομίας και της ανακοίνωσαν ότι βρέθηκαν τα οστά του. Μέχρι εκείνη τη στιγμή είχε ελπίδες ότι ίσως ήταν ζωντανός. Πήγαν στη Λευκωσία και είδαν τα λείψανα όπως φαίνονται στη φωτογραφία Τεκμήριο 7. Βλέποντας τον αδελφό του συζύγου της ο οποίος

ήταν μαζί της κάποιος υπεύθυνος τους είπε ότι είχε το ίδιο χαρακτηριστικό σχήμα κρανίου όπως και τα λείψανα που αναγνωρίστηκαν. Στη συνέχεια τους παραδόθηκαν τα οστά και μπόρεσαν να κάνουν κηδεία. Δεν γνωρίζει κατά πόσο όταν ο σύζυγος της ενταφιάστηκε στη Λακατάμια είχε γίνει θρησκευτική κηδεία. Όμως και αν έγινε δεν γίνονταν τα μνημόσυνα όπως προβλέπεται από την εκκλησία. Αυτό ενοχλεί την οικογένεια.

- [159]. Η Μάρω Βασιλείου (Ενάγουσα αρ. 4) είναι θυγατέρα του Χριστοφή Ππασιά. Το 1974 ήταν 7 ετών. Θυμάται τον πατέρα της να την παίρνει το πρωί στο σχολείο, να τη βοηθά με τα μαθήματα της, να την παίρνει για ψώνια. Θυμάται επίσης την μέρα που έφυγε για τον πόλεμο. Τέσσερις μήνες μετά έμαθε ότι ο πατέρας της ήταν αγνοούμενος. Θυμάται τη μητέρα της να κλαίει συνεχώς. Η ίδια χρειαζόταν τον πατέρα της ο οποίος της έλειπε πολύ. Της έλεγαν ότι είναι αγνοούμενος και περίμενε να επιστρέψει. Την βασάνιζε το ερώτημα γιατί να λείπει ο πατέρας της. Στο σχολείο δε μπορούσε να συγκεντρωθεί.
- [160]. Όταν εντοπίστηκαν και αναγνωρίστηκαν τα οστά του πατέρα της η οικογένεια κλήθηκε στη Λευκωσία. Είδαν τα οστά και τους εξηγήθηκαν διάφορες λεπτομέρειες.
- [161]. Αργότερα τα οστά μεταφέρθηκαν στο χωριό και έγινε η κηδεία. Μέχρι σήμερα κανένας δεν της έχει εξηγήσει επίσημα γιατί ο πατέρας της παρέμεινε θαμμένος για 26 χρόνια στη Λακατάμια ως άγνωστος σε ένα ομαδικό τάφο που η ίδια ούτε καν γνώριζε ότι υπήρχε. Αν γνώριζε ότι ο πατέρας της είχε σκοτωθεί θα το είχε ξεπεράσει και δεν θα περίμενε τόσα χρόνια με την ελπίδα ότι θα επιστρέψει.
- [162]. Η Αντωνία Βασιλείου (Ενάγουσα 5) είναι το τρίτο παιδί του Χριστοφή Ππασιά. Το 1974 ήταν 11 μηνών. Δεν θυμάται τον πατέρα της. Στην αρχή πίστευε πως βρίσκεται στο εξωτερικό και ότι θα επιστρέψει. Μετά έμαθε ότι είναι αγνοούμενος. Θυμάται τις δυσκολίες που πέρασε η μητέρα της. Η ίδια θυμάται να κλαίει και να παρακαλεί να είναι ζωντανός ο πατέρας της και ας ήταν μακριά. Μεγαλώνοντας την ενοχλούσε που δεν είχε τον πατέρα της.

Όταν βρέθηκαν τα οστά του και έγινε η κηδεία πέρασε δύσκολες στιγμές. Ακόμα και τότε δεν ήθελε να δεχθεί ότι ο πατέρας της ήταν νεκρός.

[163]. Παραθέτω στο σημείο αυτό και τη μαρτυρία του Ξενοφώντα Καλλή Μ.Ε. 4 ότι από την εκτενή επαφή που είχε με συγγενείς πεσόντων και αγνοουμένων διαπιστώνει ότι υπάρχει πολύ μεγάλη διαφορά μεταξύ του να γνωρίζεις ότι συγγενικό σου πρόσωπο σκοτώθηκε και του να γνωρίζεις ότι η τύχη του αγνοείται. Όπως το έθεσε, για τους συγγενείς των πεσόντων το κεφάλαιο της τραγωδίας έκλεισε λίγα χρόνια μετά το 1974. Για τις οικογένειες των αγνοουμένων οι πληγές είναι ανοικτές. Συγκεκριμένα για την οικογένεια του Ππασιά ο μάρτυρας ανέφερε πως όταν πήγε να τους ενημερώσει ότι βρέθηκε η σωρός κανένας δεν ήταν ντυμένος στα μαύρα. Ντύθηκαν στα μαύρα όταν τους ανακοινώθηκε ο εντοπισμός των λειψάνων. Μέχρι τότε ανέμεναν την επιστροφή του.

[164]. Δέχομαι ότι σαν αποτέλεσμα της αβεβαιότητας για την τύχη του Ππασιά οι ενάγοντες 2, 3, 4 και 5 αντιμετώπισαν τις δυσκολίες που αναφέρονται στις παραγράφους [150] μέχρι [163].

### **Στοιχειοθέτηση Αγώγιμου Δικαιώματος**

[165]. Το ερώτημα που θα εξετάσω στη συνέχεια είναι κατά πόσο έχοντας υπόψη τις παραλείψεις που επισημάνθηκαν πιο πάνω, τα αποτελέσματα τους όσον αφορά την μη διακρίβωση της τύχης του Ππασιά από το 1974 μέχρι το 1999 και τις συνέπειες για τους ενάγοντες τεκμηριώνεται οποιοδήποτε αγώγιμο δικαίωμα. Όπως αναφέρθηκε ήδη οι ενάγοντες επικαλούνται το αστικό αδίκημα της αμέλειας και την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

### **Αμέλεια**

[166]. Για να τεκμηριωθεί το αστικό αδίκημα της αμέλειας θα πρέπει οι ενάγοντες να δείξουν ότι η εναγομένη είχε καθήκον επιμέλειας και προσοχής έναντι των

εναγόντων, ότι είναι υπαίτια κάποιας πράξης ή παράλειψης η οποία συνιστά παράβαση του εν λόγω καθήκοντος και ότι έχουν υποστεί ζημιά η οποία προκύπτει σαν αποτέλεσμα της παράβασης και η οποία δεν είναι απομακρυσμένη. Στην προκείμενη περίπτωση οι συνέπειες που οι ενάγοντες έχουν υποστεί σαν αποτέλεσμα της αβεβαιότητας για την τύχη του συζύγου και πατέρα τους αντίστοιχα, εμπίπτουν στο επίπεδο της θλίψης, της ψυχολογικής ταλαιπωρίας και της απλής συναισθηματικής διαταραχής, με την έννοια ότι η συναισθηματική διαταραχή δεν προσλαμβάνει διαστάσεις ψυχικής ή ψυχιατρικής ασθένειας. Τέτοιας φύσης ψυχική ταλαιπωρία, η οποία δεν συνδέεται με οποιαδήποτε πάθηση ή σωματική βλάβη ή ακόμα βλάβη σε περιουσία, δεν εμπίπτει στην έννοια της «ζημιάς» ούτως ώστε να γεννάται αλώγιμο δικαίωμα. Συνεπώς στο βαθμό που η αγωγή βασίζεται στο αστικό αδίκημα της αμέλειας αυτή δεν μπορεί να πετύχει.

- [167]. Όπως προαναφέρθηκε ο ενάγων 1 ενάγει τη Δημοκρατία με αντιπροσωπευτική ιδιότητα, ως διαχειριστής της περιουσίας του Χριστοφί Ππασιά. Με αυτή την ιδιότητα θα μπορούσε να διεκδικήσει οποιαδήποτε θεραπεία την οποία θα είχε το δικαίωμα να διεκδικήσει ίδιος ο θανών εάν βρισκόταν εν ζωή για αξίωση η οποία επιβιώνει του θανάτου. Δεν υπάρχει μαρτυρία. Δεν έχει τεκμηριωθεί η διάπραξη αστικού αδικήματος από το οποίο προήλθε ο θάνατος του Ππασιά. Σαν αποτέλεσμα η αξίωση του Ενάγοντα 1 θα πρέπει να απορριφθεί.
- [168]. Αφού η εναγόμενη δεν διέπραξε αστικό αδίκημα από το οποίο προκλήθηκε ο θάνατος ακολουθεί ότι δεν εφαρμόζεται το άρθρο 58 του περί Αστικών Αδικημάτων Νόμου, Κεφ. 148 και η αξίωση για αποζημιώσεις λόγω απώλειας θα πρέπει να απορριφθεί.
- [169]. Δεν μπορεί επίσης να ευσταθήσει η αξίωση για έξοδα κηδείας (που έχει ούτως ή άλλως εγκαταλείφτει από τους ενάγοντες) και έξοδα διαχείρισης αφού δεν έχει καταδειχθεί οποιαδήποτε ευθύνη της Δημοκρατίας για τον θάνατο του Ππασιά

### **Παραβίαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων**

- [170]. Είναι η θέση των εναγόντων ότι σαν αποτέλεσμα των παραλείψεων της εναγόμενης έχουν παραβιασθεί τα ανθρώπινα τους δικαιώματα που κατοχυρώνονται σε διεθνείς συμβάσεις και στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Γίνεται ειδικότερα λόγος για άρθρο 2 και το άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).
- [171]. Το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ προστατεύει το δικαίωμα στη ζωή. Σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Ε.Δ.Α.Δ.) αναγνωρίζεται στους συγγενείς εξαφανισθέντος προσώπου το δικαίωμα να πληροφορηθούν για την τύχη του. Η διασφάλιση του δικαιώματος αυτού επιτυγχάνεται με την δημιουργία υποχρέωσης στο κράτος ή την αρχή στην εξουσία του οποίου θεάθηκε για τελευταία φορά ο εξαφανισθείς να προβεί σε δέουσα έρευνα για την τύχη του. Η υποχρέωση αυτή αντικρίζεται σαν μέσο για την διασφάλιση σεβασμού προς το δικαίωμα του άρθρου 2. Σύμφωνα με τη σχετική νομολογία η παράλειψη διεξαγωγής δέουσας έρευνας και η αγωνία στην οποία υποβάλλονται τα συγγενικά πρόσωπα μπορεί να θεωρηθεί ότι ισοδυναμούν με παραβίαση του άρθρου 3, ως στοιχεία συνιστώντα απάνθρωπη μεταχείριση.
- [172]. Είναι η θέση της υπεράσπισης ότι οι υποχρέωση για αποτελεσματική διερεύνηση βαραίνει αποκλειστικά το κράτος στα χέρια του οποίου θεάθηκε για τελευταία φορά ο εξαφανισθείς κάτω από περιστάσεις που η ζωή του απειλείτο. Δηλαδή σε αυτή την περίπτωση την Τουρκία. Θεωρεί ότι εγείροντας αξίωση εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας οι ενάγοντες ουσιαστικά αποενοχοποιούν την Τουρκία η οποία ευθύνεται για το θάνατο του Ππασιά.
- [173]. Αναμφίβολα για το θάνατο του Ππασιά και την έλλειψη πληροφόρησης τόσο για το γεγονός όσο και για τις συνθήκες που το περιβάλλουν ευθύνεται η Τουρκία στα χέρια του στρατού της οποίας βρέθηκε λίγο πριν χαθούν τα ίχνη του. Η διαπίστωση όμως αυτή δεν αποκλείει το ενδεχόμενο και η Κυπριακή

Δημοκρατία να ευθύνεται για τυχόν δικές της παραλείψεις που έγιναν είτε ταυτόχρονα είτε σε άλλο χρονικό σημείο (και χωρίς βέβαια αυτό σε κανένα βαθμό και με κανένα τρόπο να αποενοχοποιεί την Τουρκία).

[174]. Η υποχρέωση για αποτελεσματική διερεύνηση δεν περιορίζεται μόνο σε περιπτώσεις που για το θάνατο ευθύνεται κάποιο κράτος ή κρατική αρχή. Επεκτείνεται και σε περιπτώσεις όπου ο πιθανός δράστης είναι οποιοσδήποτε πολίτης. Ακόμα και σε τέτοια περίπτωση επιβάλλεται στο κράτος η υποχρέωση, από τη στιγμή που το περιστατικό περιέλθει εις γνώσιν του, να προβεί σε αποτελεσματική έρευνα. (Βλ. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol 51, p. 438, "Duties of Investigation under ECHR" <sup>1</sup>) Μάλιστα η υποχρέωση αυτή εγείρεται χωρίς να αποτελεί προϋπόθεση το κράτος να γίνει δέκτης οποιασδήποτε καταγγελίας. (Βλ. *Ergi -v- Turkey (1998)*<sup>2</sup>). Ο σκοπός της υποχρέωσης για αποτελεσματική έρευνα δεν περιορίζεται στην αποτελεσματική εφαρμογή της ΕΣΔΑ αλλά επεκτείνεται και στην αποτελεσματική εφαρμογή του ημεδαπού δικαίου το οποίο προστατεύει το δικαίωμα στη ζωή (βλ. *Kelly and Others -v- The United Kingdom (2001)*<sup>3</sup>). Συνεπώς δε θα συμφωνήσω ότι στην περίπτωση του Χριστοφή Ππασιά η υποχρέωση για αποτελεσματική έρευνα βαρύνει μόνο την Τουρκία. Σε αυτή την ιδιαίτερη περίπτωση όπου η Δημοκρατία είχε εκ των πραγμάτων πρόσβαση στα στοιχεία και τους μάρτυρες βαρύνεται και η ίδια, ανεξάρτητα από την υποχρέωση της Τουρκίας, με την υποχρέωση διεξαγωγής αποτελεσματικής έρευνας.

[175]. Η Δημοκρατία για 25 χρόνια απέτυχε να προβεί σε αποτελεσματική και ολοκληρωμένη έρευνα εγκλωβίζοντας τους ενάγοντες 2,3 4 και 5 στην

<sup>1</sup> "Consequently, where public authorities of Member States are aware that a person has been killed, either by a public official or another private person, or they are confronted with an arguable claim that a detainee has disappeared in life-threatening circumstances they are now under a Convention duty to diligently investigate the causes and circumstances of the death/disappearance."

<sup>2</sup> "...this obligation is not confined to cases where it has been established that the killing was caused by an agent of the state. Nor is it decisive whether members of the deceased's family have lodged a complaint ...the mere knowledge of the killing on the part of the authorities gave rise ipso facto to an obligation under Article 2 of the Convention to carry out an effective investigation into the circumstances surrounding the death."

<sup>3</sup> "...the essential purpose of such investigation is to secure the effective implementation of the domestic laws which protect the right to life and, in those cases involving State agents or bodies, to ensure their accountability for deaths occurring under their responsibility."



αβεβαιότητα για την τύχη του συζύγου και πατέρα τους με αποτέλεσμα οι ενάγοντες να υποστούν την ψυχική ταλαιπωρία που αναφέρθηκε πιο πάνω. Η παράλειψη διερεύνησης συνιστά εξευτελιστική και ταπεινωτική μεταχείριση με την έννοια του όρου στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ και στο άρθρο 8 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

[176]. Η παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ και του Άρθρου 8 του Συντάγματος δίδει στους ενάγοντες αχώριστο δικαίωμα για τη διεκδίκηση έννομης προστασίας με την παροχή κάθε θεραπείας την οποία το Δικαστήριο έχει την εξουσία να αποδώσει. (Βλ. *Γιάλλουρος -v- Νικολάου* (2001) 1 ΑΑΔ 558).

[177]. Αναφορικά με το παράπνομο των εναγόντων για παράβαση του άρθρου 9 της ΕΣΔΑ που αφορά την ελευθερία άσκησης θρησκευτικών καθηκόντων, λόγω της μη τέλεσης θρησκευτικής ταφής έχω να παρατηρήσω ότι είναι άγνωστο αν τον Αύγουστο του 1974 έγινε ταφή σύμφωνα με τους κανόνες της εκκλησίας. Δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο να έγινε θρησκευτική τελετή, όπως έγινε και σε άλλες περιπτώσεις. (βλ. Τεκμήριο 15). Σίγουρα οι εναγόντες δεν ήταν παρόντες αλλά κάτω από τις περιστάσεις και αν ακόμα η ταυτότητα του Ππασιά ήταν γνωστή δεν θεωρώ πως θα ήταν πρακτικά εφικτό να παραμείνει άταφος μέχρι να εντοπισθούν, να ειδοποιηθούν και να προσέλθουν οι συγγενείς του από τη Ξυλοφάγου. Άλλα παράπνομα που διατυπώθηκαν στη μαρτυρία τους, όπως για τη μη τέλεση μνημοσύνων, είναι εκτός δικογράφων. Δεν υπήρξε οποιαδήποτε παρέμβαση που να μπορεί να στοιχειοθετήσει παράβαση του άρθρου 9.

### **Αποζημιώσεις**

[178]. Για τον καθορισμό του ύψους των αποζημιώσεων έχω λάβει υπόψη την νομολογία του ΕΔΑΔ για παρόμοιες παραβιάσεις<sup>4</sup> φύση και την έκταση της παραβίασης όπως επίσης και το χρονικό διάστημα για το οποίο διήρκεσε. Δεν είναι επίσης άσχετο το γεγονός ότι εν τέλει ήταν η ίδια η Δημοκρατία που έλαβε την πρωτοβουλία να προχωρήσει στα μέτρα εκείνα που οδήγησαν στην

<sup>4</sup> Βλ. *Bazorkina v. Russia* App. No. 69481/01, *Imakayeva v. Russia* App. No. 7615/02, *Baysayeva v. Russia* App. No. 74237/01

διακρίβωση της τύχης του Ππασιά, έστω και με σημαντική καθυστέρηση. Άλλο στοιχείο είναι ότι σε αντίθεση με τις περισσότερες αποφάσεις στις οποίες επιδικάσθηκαν αποζημιώσεις για παρόμοιας φύσης παραβιάσεις, εδώ για τον θάνατο του Ππασιά δεν μπορεί να αποδοθεί ευθύνη στη Δημοκρατία. Έχοντας υπόψη τους πιο πάνω παράγοντες και τον βαθμό που η διαπιστωθείσα παραβίαση έχει επηρεάσει τον κάθε ένα από τους ενάγοντες επιδικάζω υπέρ των εναγόντων και εναντίον της εναγομένης τα ακόλουθα ποσά:

- Υπέρ της ενάγουσας αρ. 2 ποσό €50,000
- Υπέρ των εναγόντων 3, 4 και 5 ποσό €25,000 σε κάθε ενάγοντα.
- Επιδικάζονται επίσης υπέρ των εναγόντων 2, 3, 4 και 5 αλληλέγγυα και ξεχωριστά και εναντίον της εναγομένης τα έξοδα της αγωγής όπως αυτά θα υπολογισθούν από τον Πρωτοκολλητή.
- Επί όλων των ποσών επιδικάζεται νόμιμος τόκος από σήμερα.
- Η αξίωση του ενάγοντα αρ. 1 απορρίπτεται χωρίς οποιαδήποτε διαταγή ως προς τα έξοδα.

Φοίβος Ν. Ζωμενής  
Α. Ε. Δ.

Πιστό Αντίγραφο

Πρωτοκολλητής